

CMENTARZYSKO KULTURY POMORSKO-KŁOSZOWEJ

MATERIAŁY

Grób 1, popielnicowy, zniszczony, wielopochówkowy w obwarowaniu kamiennym (ryc. 8: 1). Odkryty przypadkowo podczas wybierania piasku w 1974 roku. Lokalizacja na mapie 1 przybliżona.

Zawartość: 1: popielnica nr 1 barwy czarnej, zdobiona ornamentyką figuralną, naczynie podgrupy 1d (ryc. 8: 2, 2a); 2: misa nakrywająca popielnicę barwy brunatnej, naczynie podgrupy 4a (ryc. 8: 3); 3: fragm. kościanej okładziny zdobionej, zach. dług. 2,8 cm (ryc. 9: 4); 4: paciorek ze stopu miedzi, średnica 0,8 cm (ryc. 9: 5); 5: przepalone kości ludzkie (756 g – *adultus* 18–20 lat); 6: popielnica nr 2 barwy czarnej, naczynie zdobione karbowaną listwą plastyczną podgrupy 1d (ryc. 8: 4); 7: misa nakrywająca popielnicę, naczynie barwy czarnej podgrupy 4b (ryc. 8: 5); 8: przepalone kości ludzkie (552 g – *infans II* 7–9 lat); 9: przepalone kości zwierzęce; 10: popielnica nr 3 barwy czarnej, naczynie podgrupy 1d (ryc. 8: 6); 11: fragm. misy nakrywającej popielnicę barwy brunatnej, naczynie podgrupy 4b (ryc. 8: 7); 12: przepalone kości ludzkie (928 g – *K adultus* 18–25 lat, *infans I* 4–6 lat); 13: przepalone kości zwierzęce; 14: popielnica nr 4 barwy brunatnej, naczynie grupy 1d (ryc. 8: 8); 15: misa nakrywająca popielnicę barwy szarej, naczynie podgrupy 4a (ryc. 8: 9); 16: przepalone kości ludzkie (brak w zbiorach); 17: dzban zdobiony barwy czarnej, naczynie podgrupy 5b (ryc. 8: 10); 18: dzban zdobiony barwy brunatnej, naczynie podgrupy 5b (ryc. 9: 3); 19: fragm. misy barwy brunatnej, naczynie podgrupy 4c (ryc. 9: 1); 19: fragm. naczynia

barwy brunatnej z uchem (ryc. 9: 2); 20: zniszczony przedmiot ze stopu miedzi, dług. 24 mm.

Grób 3, jamowy w obwarowaniu kamiennym, odc. 134 (ryc. 9: 6). Odkryty na głębokości 40 cm od powierzchni. Przepalone kości ludzkie znajdowały się na kamiennej płycie obstawionej dość dużymi kamieniami.

Zawartość: 1: niewielka ilość przepalonych kości ludzkich (2 g – *infans I*).

Grób 4, popielnicowy, odc. 69 (ryc. 9: 7). Odkryty na głębokości 55 cm od powierzchni w warstwie piasku, jama grobowa nieczytelna.

Zawartość: 1: popielnica barwy czarnej silnie uszkodzona; 2: przepalone kości ludzkie (906 g – *K? adultus* 20–25 lat); 3: przepalone kości zwierzęce.

Grób 5, zniszczony, odc. 69 (ryc. 9: 8). Odkryty na głębokości 55 cm od powierzchni w warstwie piasku. Zachowała się warstwa niewielkich kamieni otaczających duży płaski kamień. Jest to prawdopodobnie spągowa partia grobu, być może skrzynkowego. Materiału zabytkowego oraz przepalonych kości ludzkich nie stwierdzono.

Grób 20, popielnicowy, w obstawie kamiennej, odc. 44 (ryc. 9: 9). Odkryty na głębokości 55 cm od powierzchni. Jama grobowa nieczytelna. Popielnica, prawdopodobnie nakryta misą, została złożona w warstwie czystego piasku, obok ułożono cztery kamienie.

Zawartość: 1: fragm. popielnicy barwy jasnobrunatnej grupy 1 (ryc. 9: 10); 2: fragm. naczynia nakrywającego popielnicę barwy jasnobrunatnej grupy 4e (ryc. 9: 11); 3: fragm. przedmiotu kościanego; 4: przepalone kości ludzkie (1374 g – *K adultus* 20–30 lat, *infans* II 7–8 lat).

Grób 34, popielnicowy, w obstawie kamiennej, odc. 44 (ryc. 10: 1). Odkryty na głębokości około 100 cm od powierzchni. Jama grobowa nieczytelna. Popielnica nakryta misą, obok fragmenty dwóch naczyń.

Zawartość: 1: popielnica – naczynie barwy brunatnej podgrupy 1d (ryc. 10: 2); 2: naczynie nakrywające popielnicę barwy jasnobrunatnej podgrupy 4a (ryc. 10: 4); 3: fragm. naczynia barwy czarnej podgrupy 5b (ryc. 10: 3); 4: część przydenna grubościennego naczynia barwy brunatnej (ryc. 10: 5); 5: przepalone kości ludzkie (920 g – *iuvēnis* 14–17 lat); 6: przepalone kości zwierzęce.

Grób 39, jamowy, odc. 68 (ryc. 10: 6). Odkryty na głębokości 35 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu silnie wydłużonego owalu o wymiarach 210×136 cm i głębokości 30 cm. Wypełnisko stanowił żółty piasek z małą ilością szarej próchnicy.

Zawartość: 1: fragm. czernionego naczynia zdobionego podgrupy 1a (ryc. 10: 8); 2: 4 fragm. kółek ze stopu miedzi (ryc. 10: 7); 3: przepalone kości ludzkie (230 g – *infans* I 0–7 lat,?, dorosły).

Grób 42, popielnicowy, podwójny, odc. 67 (ryc. 10: 9). Odkryty na głębokości 35 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu owalnego o wymiarach 70×60 cm i głębokości 23 cm. Wypełnisko stanowił żółty piasek z szarą próchnicą.

Zawartość: 1: fragm. popielnicy nr 1 – naczynie barwy brunatnej podgrupy 4f (ryc. 10: 11), 2: fragm. naczynia nakrywającego popielnicę barwy jasnobrunatnej podgrupy 4b (ryc. 10: 10); 3: przepalone kości ludzkie (646 g – *infans* II/*iuvēnis* 12–15 lat); 4: fragm. popielnicy

nr 2 – naczynie barwy jasnobrunatnej grupy 3 (ryc. 10: 13); 5: fragm. naczynia nakrywającego popielnicę barwy jasnobrunatnej podgrupy 4a (ryc. 10: 12); 6: fragm. naczynia barwy brunatnej podgrupy 4d, podkładki pod popielnicę (ryc. 10: 14); 7: przepalone kości ludzkie (176 g – *infans* I 5–6 lat).

Grób 48, jamowy, skrzynkowy?, odc. 78 (ryc. 11: 1). Odkryty na głębokości 40 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu owalnego o wymiarach 70×45 cm i głębokości 51 cm. Wypełnisko stanowił: żółty piasek z domieszką szarej próchnicy, a niżej szara próchnica. W części południowej jamy, przy dnie znajdowała się konstrukcja kamienna w formie nie zamkniętej od góry skrzyni.

Zawartość: 1: 1 fragm. naczynia barwy brunatnej podgrupy 4a (ryc. 11: 2); 2: 2 fragm. ceramiki; 3: przepalone kości ludzkie (170 g – dorosły).

Grób 49, jamowy, skrzynkowy, odc. 79 (ryc. 11: 3). Odkryty na głębokości 40 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu zbliżonego do prostokąta o wymiarach 128×98 cm i głębokości 60 cm. Wypełnisko stanowiła szara próchnica z piaskiem. Od strony SE skrzyni kamiennej znajdowała się jama wypełniona przepalonymi kośćmi ludzkimi. Skrzynia kamienna zbudowana z dużych płaskich kamieni, dno wyłożone kamieniami, w górnej partii konstrukcja uszkodzona. Wewnątrz niezbyt liczne przepalone kości ludzkie.

Zawartość: 1: fragm. naczynia barwy brunatnej podgrupy 2a (ryc. 11: 5); 2: fragm. naczynia barwy brunatnej podgrupy 2c (ryc. 11: 4); 3: przepalone kości ludzkie (56 g –?); 4: przepalone kości zwierzęce.

Grób 51, jamowy, odc. 85 (ryc. 11: 6). Odkryty na głębokości 40 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu nieregularnego o wymiarach 200×160 cm i głębokości 22 cm. Wypełnisko stanowiła szara, spiaszczona próchnica oraz żółty piasek z domieszką szarej próchnicy.

Zawartość: 1: 33 fragmenty ceramiki; 2: przepalona kości ludzkie (58 g -?); 3: przepalone kości zwierzęce.

Grób 52, kłoszowy, symboliczny, odc. 85 (ryc. 11: 7). Odkryty na głębokości 70 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu kolistego o średnicy 60 cm i głębokości 26 cm. Wypełnisko stanowił żółty piasek z domieszką szarej próchnicy.

Zawartość: fragm. naczynia barwy brunatnej podgrupy 2b (ryc. 11: 8).

Grób 53, popielnicowy, podwójny, odc. 87 (ryc. 12: 1). Odkryty na głębokości 40 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu owalnego o wymiarach 55×50 cm i głębokości 17 cm. Wypełnisko stanowił żółty piasek z domieszką szarej próchnicy. Wewnątrz znajdowały się dwie popielnice nakryte misami.

Zawartość: 1: silnie zniszczona popielnica nr 1 barwy czarnej; 2: fragm. naczynia nakrywającego popielnicę barwy brunatnej podgrupy 4b (ryc. 12: 6); 3: podkładka pod popielnicę – fragm. dna naczynia barwy brunatnej (ryc. 12: 7); 4: 2 kółka ze stopu miedzi z popielnicy, średn. 1,8 i 1,5 cm (ryc. 12: 2); 5: przepalona kości ludzkie z popielnicy (64 g – infans I – 1,5–3 lat); 6: fragm. zniszczonej popielnicy nr 2 – naczynie z uchem barwy czarnej podgrupy 5a (ryc. 12: 4); 7: naczynie z uchem nakrywające popielnicę barwy brunatnej podgrupy 4b (ryc. 12: 3); 8: naczynie barwy brunatnej podgrupy 4a, podkładka pod popielnicę (ryc. 12: 5); 9: fragm. ceramiki z jamy grobowej; 10: przepalona kości ludzkie (10 g – *neonatus/infans*).

Grób 54, jamowy, odc. 87 (ryc. 12: 8). Odkryty na głębokości 40 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu owalnego o wymiarach 86×65 cm i głębokości 47 cm. Wypełnisko stanowiła szara spiaszczona próchnica, niżej żółty piasek z domieszką szarej próchnicy.

Zawartość: 1: 117 fragm. ceramiki barwy brunatnej, chropowatej; 2: przepalona kości ludzkie (8 g?).

Grób 55, kłoszowy, popielnicowy w obstawie kamiennej, zniszczony, odc. 85 (ryc. 12: 9). Odkryty na głębokości 40 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu owalnego o wymiarach 120×70 cm i głębokości 56 cm. Wewnątrz jamy zawałisko kamieni ze ścian bocznych grobu, które zniszczyło jego zawartość. Wypełnisko stanowił żółty piasek z domieszką szarej próchnicy.

Zawartość: 1: fragm. klosza barwy brunatnej; 2: fragm. popielnicy – naczynie barwy czarnej podgrupy 1a (ryc. 12: 12); 3: fragm. naczynia barwy brunatnej podgrupy 5f (ryc. 12: 11); 4: fragm. naczynia barwy brunatnej podgrupy 4b (ryc. 12: 13); 5: fragm. przedm. ze stopu miedzi, dług. 6,4 cm (ryc. 12: 10); 6: przepalona kości ludzkie (130 g – *infans I*, dorosły); 7: przepalona kości zwierzęce.

Grób 59, popielnicowy, w obwarowaniu kamiennym, odc. 112 (ryc. 13: 1). Odkryty na głębokości 40 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu owalnego o wymiarach 122×68 cm i głębokości 49 cm. Wypełnisko stanowił żółty piasek z niewielką domieszką szarej próchnicy. Kamienie rozlokowane były dość nieregularnie w środkowej i dolnej części jamy grobowej.

Zawartość: 1: fragm. popielnicy – naczynie barwy brunatnej podgrupy 1d (ryc. 13: 4); 2: fragm. naczynia barwy czarnej podgrupy 4d (ryc. 13: 5); 3: fragm. naczynia zdobionego barwy czarnej podgrupy 4e (ryc. 13: 6); 4: naczynie barwy jasnobrunatnej podgrupy 5b (ryc. 13: 2); 5: 2 fragm. szpili żelaznej z łabędzią szyjką, dług. 8 cm (ryc. 13: 3); 6: 8 grudek stopu miedzi; 7: przepalona kości ludzkie (1714 g – *infans I*, K? *iuvenis/adultus* 18–22 lat).

Grób 76, popielnicowy, odc. 128 (ryc. 13: 7). Odkryty na głębokości 60 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu kolistego o średnicy 36 cm i głębokości 30 cm. Wypełnisko stanowiła szara próchnica z piaskiem.

Zawartość: 1: fragm. popielnicy zdobionej – naczynie barwy brunatnej podgrupy 1b (ryc. 13: 9);

2: fragm. naczynia barwy czarnej podgrupy 4b (ryc. 13: 8); 3: przepalone kości ludzkie z jamy grobowej; 4: przepalone kości ludzkie z popielnicy (734 g - *infans I*, *K iuuenis* 17 - 18 lat); 5: przepalone kości zwierzęce.

Grób 78, popielnicowy, w obwarowaniu kamiennym, odc. 128 (ryc. 14: 1). Odkryty na głębokości 50 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu owalnego o wymiarach 120×100 cm i głębokości 58 cm. Wypełnisko stanowił żółty piasek z niewielką domieszką szarej próchnicy. Kamienie różnej wielkości rozmieszczone dość luźno w obrębie jamy grobowej - prawdopodobnie zawalisko ścian bocznych grobu.

Zawartość: 1: fragm. popielnicy - naczynie barwy brunatnej podgrupy 2d (ryc. 14: 2); 2: fragm. naczynia z uchem barwy czarnej podgrupy 4c (ryc. 14: 4); 3: fragm. naczynia barwy jasnobrunatnej podgrupy 4c (ryc. 14: 5); 4: fragm. naczynia z uchem barwy czarnej podgrupy 5a (ryc. 14: 3); 5: 9-10 stopionych paciorków szklanych, w tym: 4 paciorki barwy niebieskiej, 2 paciorki barwy niebieskiej zdobione białym zygzakiem, 2 paciorki niebiesko - żółte, 1 paciorek rurkowany jasnobezowy (ryc. 143: 1); 6: przepalone kości ludzkie (108 g - *infans I* - 3-4 lat, *infans I* 3-4 lat).

Grób 79, skrzynkowy, w obwarowaniu kamiennym, odc. 129 (ryc. 14: 6). Odkryty na głębokości 40 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu kolistego o wymiarach 150×140 cm i głębokości 90 cm. W części W dodatkowo jama z przepalonymi kośćmi ludzkimi. Wypełnisko stanowiła szara próchnica z piaskiem.

Zawartość: 1: 4 fragm. naczynia barwy czarnej grupy 5 (ryc. 14: 9); 2: 14 fragm. ceramiki; 2: szpila ze stopu miedzi z główką zwiniętą w uszko, dług. 6 cm (ryc. 14: 8); 3: grudka stopu miedzi, średn. 0,8 cm (ryc. 14: 7); 4: przepalone kości ludzkie (12 g?).

Grób 80, skrzynkowy w obwarowaniu kamiennym, symboliczny, odc. 125 (ryc. 15: 1). Odkryty na głębokości 60 cm od powierzchni. Jama

grobowa kształtu kolistego o średnicy 105 cm i głębokości 55 cm. Wewnątrz konstrukcja kamienna z płaskich płyt obwarowana otoczkami. Wypełnisko stanowiła jasnobrunatna próchnica.

Zawartość: 1: sierpikowato wygięty nożyk żelazny, dług 9 cm (ryc. 15: 2); 2: 2 fragm. szpili żelaznej z łabędzią szyjką i tarczką, dług. 8,4 cm (ryc. 15: 3).

Grób 83, w obwarowaniu kamiennym, symboliczny, odc. 127 (ryc. 15: 4). Odkryty na głębokości 45 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu owalnego o wymiarach 100×80 cm i głębokości 60 cm. Wypełnisko stanowiła brunatnoszara próchnica.

Zawartość: 1: fragm. naczynia barwy czarnej podgrupy 4d (ryc. 15: 5).

Grób 84, kloszowy, odc. 130 (ryc. 16: 1). Odkryty na głębokości 40 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu owalnego o wymiarach 54×50 cm i głębokości 30 cm. Na dnie duży płaski kamień, na którym ustawiono klosz. Wypełnisko stanowiła szara próchnica z piaskiem.

Zawartość: 1: fragm. klosza, naczynie barwy brunatnej podgrupy 2c (ryc. 16: 2, 3); 2: fragm. popielnicy - naczynie zdobionego barwy brunatnej podgrupy 1b (ryc. 16: 5); 3: fragm. naczynia nakrywającego popielnicę, zdobionego, barwy jasnobrunatnej podgrupy 4c (ryc. 16: 4); 4: przepalone kości ludzkie (28 g - *infans I* 3-4 lat).

Grób 86, jamowy w szczątkowym obwarowaniu kamiennym, odc. 132/133 (ryc. 16: 6). Odkryty na głębokości 50 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu kolistego o wymiarach 125×120 cm i głębokości 60 cm. Wypełnisko stanowiła w górnej partii szara próchnica z węgielkami, niżej jasnobrunatna próchnica.

Zawartość: 1: 10 fragm. ceramiki; 2: przepalone kości ludzkie (28 g?).

Grób 88, jamowy, odc. 127, 133, 134 (ryc. 16: 7). Odkryty na głębokości 40 cm od powierzch-

ni. Jama grobowa kształtu owalnego o wymiarach 130×78 cm i głębokości 20 cm. W części N ślad po drzewie. Wypełnisko stanowiła szara próchnica z piaskiem.

Zawartość: 1: 5 fragm. naczyń barwy brunatnej podgrupy 1a (ryc. 16: 9); 2: 3 fragm. naczyń barwy brunatnej podgrupy 4c (ryc. 16: 10); 3: 1 fragm. naczyń barwy brunatnej podgrupy 4d (ryc. 16: 8); 4: 37 fragm. ceramiki; 5: 3 fragm. stopu miedzi; 6: przepalone kości ludzkie (216 g – osobnik dorosły).

Grób 90, jamowy w obwarowaniu kamiennym, odc. 136/137 (ryc. 17: 1). Odkryty na głębokości 55 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu owalnego o wymiarach 115×103 cm i głębokości 80 cm. Wypełnisko stanowił żółty piasek z domieszką szarej próchnicy. Ściany boczne jamy grobowej wyłożone kamieniami.

Zawartość: 1: 7 fragm. ceramiki; 2: 1 przepalona kość ludzka (?).

Grób 94, jamowy w obwarowaniu kamiennym, odc. 137/138 (ryc. 17: 2). Odkryty na głębokości 50 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu owalnego o wymiarach 100×90 cm i głębokości 92 cm. Wypełnisko stanowił żółty piasek z szarą próchnicą i ciemnoszara próchnica z domieszką piasku z kamieniami ułożonymi dość luźno w jamie grobowej.

Zawartość: 1: 23 fragm. ceramiki; 2: 2 grudki stopu miedzi; 3: przepalone kości ludzkie (4 g?).

Grób 95, popielnicowy w obwarowaniu kamiennym, odc. 143 (ryc. 17: 3). Odkryty na głębokości 50 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu owalnego o wymiarach 130×97 cm i głębokości 65 cm. Wypełnisko stanowił żółty piasek z domieszką szarej próchnicy. Kamienie różnej wielkości ułożone luźno w jamie grobowej.

Zawartość: 1: fragm. popielnicy – naczynie barwy czarnej podgrupy 5a (ryc. 17: 4); 2: fragm. naczyń zdobionego barwy czarnej podgrupy 5a (ryc. 17: 5); 3: fragm. naczyń z uchem barwy brunatnej podgrupy 4c (ryc. 17: 7); 4: fragm. naczyń barwy brunatnoczarnej podgrupy 5e

(ryc. 17: 6); 5: 31 fragm. ceramiki; 6: przepalone kości ludzkie (208 g – *infans* I 4–5 lat); 7: przepalone kości zwierzęce.

Grób 98, kloszowy w obwarowaniu kamiennym, odc. 144 (ryc. 17: 8). Odkryty na głębokości 50 cm od powierzchni. Kształt jamy grobowej owalny o wymiarach 97×77 cm i głębokości 25 cm, dno wyłożone niewielkimi kamieniami. Wypełnisko stanowił żółty piasek z domieszką szarej próchnicy.

Zawartość: 1: fragm. naczyń barwy brunatnej podgrupy 2d (ryc. 17: 9); 2: przepalone kości ludzkie (4 g?).

Grób 106, kloszowy w obwarowaniu kamiennym, odc. 155 (ryc. 18: 1). Odkryty na głębokości 35 cm od powierzchni. Jama grobowa nieczytelna. Pod kloszem znajdowała się popielnica nakryta misą. Całość posadowiona na podwójnej warstwie kamieni. Nieco poniżej dna klosza ułożone kamienie w kształcie wieńca.

Zawartość: 1: klosz – naczynie barwy brunatnej podgrupy 2c (ryc. 18: 2); 2: popielnica – naczynie barwy brunatnej podgrupy 1c (ryc. 18: 4); 3: naczynie nakrywające popielnicę barwy czarnej podgrupy 4c (ryc. 18: 3); 4: przepalone kości ludzkie (1206 g M? *iuvenis* 14–17 lat); 5: przepalone kości zwierzęce.

Grób 107, popielnicowy, odc. 155/156 (ryc. 18: 5). Odkryty na głębokości 40 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu owalnego o wymiarach 45×40 cm i głębokości 22 cm o szarym wypełnisku.

Zawartość: 1: fragm. popielnicy, naczynie barwy brunatnej grupy 2 (ryc. 18: 9); 2: kółko ze stopu miedzi spiralne, średn. 4,4 cm (ryc. 18: 8); 3: fragm. igły ze stopu miedzi, dług. 2 cm (ryc. 18: 7); 4: fragm. przęślika glinianego, średn. 2,6 cm (ryc. 18: 6); 5: przepalone kości ludzkie (1338 g – *infans* I 3–5 lat, *K adultus* 20–25 lat, *adultus* 25–35 lat); 6: przepalone kości zwierzęce.

Grób 109, jamowy z brukiem kamiennym, odc.

167 (ryc. 19: 1). Odkryty na głębokości 40 cm od powierzchni. Jama grobowa nieczytelna. Fragm. ceramiki oraz przepalone kości ludzkie rozmieszczone między kamieniami.

Zawartość: 1: 44 fragm. naczyń barwy brunatnej grupy 2?; 2: przepalone kości ludzkie (2 g – *infans I/infans II*).

Grób 114, popielnicowo-jamowy, podwójny, odc.

168 (ryc. 19: 3). Odkryty na głębokości 45 cm od powierzchni. Jama grobowa z częściowo zachowaną obstawą kamienną o wymiarach 36×31 cm i głębokości 20 cm, z niszą w części E o jasnobrunatnym wypełnisku. Popielnica nakryta misą, od strony E przepalone kości ludzkie złożone w niszy i nakryte misą.

Zawartość: pochówek popielnicowy: 1: fragm. popielnicy – naczynie zdobione barwy brunatnej podgrupy 1c (ryc. 19: 7); 2: fragm. naczyń nakrywającego popielnicę, zdobionego, barwy brunatnej, podgrupy 4c (ryc. 19: 6); 3: fragm. ozdoby z drutu ze stopu miedzi (ryc. 19: 5); 4: przepalone kości ludzkie (160 g – *infans I* 4–5 lat); pochówek jamowy: 5: naczynie zdobione barwy czarnej podgrupy 4d przykrywające przepalone kości (ryc. 19: 4); 6: przepalone kości ludzkie (1404 g – *K adultus* 25–30 lat).

Grób 115, jamowy w obwarowaniu kamiennym,

zniszczony odc. 163 (ryc. 19: 2). Odkryty w żółtym piasku na głębokości 50 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu owalnego wyznaczona kamieniami o wymiarach 100×75 cm i głębokości 65 cm. Wśród kamieni odkryto fragmenty ceramiki oraz przepalone kości ludzkie.

Zawartość: 1: 39 fragm. ceramiki; 2: przepalone kości ludzkie (84 g dorosły).

Grób 120, skrzynkowy, symboliczny odc. 184

(ryc. 20: 1). Odkryty w żółtym piasku na głębokości 45 cm od powierzchni. Jama grobowa o wymiarach 58×48 cm i głębokości 39 cm. Zbudowany z płaskich kamieni tworzących niewielką skrzynię, częściowo zamkniętą od góry.

Dno wyłożone dużym płaskim kamieniem.

Przepalonych kości ludzkich nie stwierdzono.

Zawartość: 1: 3 fragm. naczyń barwy brunatnej podgrupy 4a (ryc. 20: 2).

Grób 126, jamowy w obwarowaniu kamiennym,

zniszczony, odc. 192 (ryc. 20: 3). Odkryty na głębokości 40 cm od powierzchni. Jama grobowa nieczytelna.

Zawartość: 1: 16 fragm. ceramiki; 2: fragm. przydenny naczyń barwy brunatnej (ryc. 20: 4); 3: przepalone kości ludzkie (30 g?).

Grób 164, popielnicowy, odc. 220 (ryc. 20: 7). Odkryty na głębokości 45 cm od powierzchni.

Jama grobowa nieczytelna. Popielnica złożona w żółtym piasku, prawdopodobnie pierwotnie nakryta misą.

Zawartość: 1: fragm. popielnicy – naczynie barwy brunatnej podgrupy 2d (ryc. 20: 9); 2: fragm. naczyń nakrywającego popielnicę barwy brunatnej podgrupy 4f (ryc. 20: 8); 3: przepalone kości ludzkie (243 g – *neonatus/infans I, infans I* 2–3 lata).

Grób 170, skrzynkowy, uszkodzony, w obwarowaniu kamiennym, odc. 197/222 (ryc. 21: 1).

Odkryty na głębokości 20 cm od powierzchni. Jama grobowa o wymiarach 120×95 cm i głębokości 70 cm. Wypełnisko stanowił żółty piasek z domieszką szarej próchnicy.

Zawartość: 1: fragm. naczyń barwy brunatnej podgrupy 5c (ryc. 21: 2); 2: przepalone kości ludzkie (264 g – *infans II* 8–10 lat).

Grób 179, skrzynkowy, w obwarowaniu kamiennym, odc. 227 (ryc. 21: 3). Odkryty na głębokości 45 cm od powierzchni.

Jama grobowa wyznaczona kamieniami o wymiarach 90×90 cm i głębokości 60 cm zbudowana z dużych płaskich kamieni. Wypełnisko stanowił żółty piasek.

Zawartość: 1: naczynie zdobione barwy czarnej podgrupy 5d (ryc. 21: 4); 2: przepalone kości ludzkie (2 g – *infans I/infans II*).

Grób 194, jamowy w obwarowaniu kamiennym, odc. 234/235 (ryc. 22: 1). Odkryty na głębokości 35 cm od powierzchni. Jama grobowa o wymiarach 70×56 cm i głębokości 17 cm. Wypełnisko stanowiła jasnobrunatna próchnica z piaskiem z kamieniami różnej wielkości ułożonymi dość luźno.

Zawartość: 1: naczynie miniaturowe (ryc. 22: 2); 2: fragm. naczynia barwy brunatnej podgrupy 2d (ryc. 22: 3); 3: fragm. naczynia barwy czarnej podgrupy 4a (ryc. 22: 4); 4: 5 fragm. krawędzi naczyń; 5: 48 fragm. brzuśców; 6: 1 fragm. ucha; 7: 1 fragm. dna (ryc. 22: 5); 8: przepalone kości ludzkie (2 g *infans I/infans II*).

Grób 200, skrzynkowy, odc. 238 (ryc. 22: 6). Odkryty na głębokości 40 cm od powierzchni. Jama grobowa o wymiarach 75×70 cm i głębokości 44 cm. Wewnątrz konstrukcja skrzyniowa z dość luźno ułożonych różnej wielkości kamieni, z dużym płaskim kamieniem na dnie. Wypełnisko stanowiła brunatna próchnica z piaskiem.

Zawartość: 1: 29 fragm. brzuśców; 2: fragm. dna (ryc. 22: 7); 3: przepalone kości ludzkie (4 g - *infans II*).

Grób 205, skrzynkowy w obwarowaniu kamiennym, odc. 255 (ryc. 23: 1). Odkryty na głębokości 45 cm od powierzchni. Jama grobowa o wymiarach 98×75 cm i głębokości 70 cm. Dno wyłożone dwoma płaskimi kamieniami, ściany boczne zbudowane z różnej wielkości kamieni. Górna partia częściowo nakryta kamieniami. Wypełnisko stanowiła brunatna próchnica z piaskiem.

Zawartość: 1: 6 fragm. brzuśców naczyń; 2: 1 fragm. dna; (ryc. 23: 2); 3: przepalone kości ludzkie (144 g?); 4: przepalone kości zwierzęce.

Grób 215, prawdopodobnie kłoszowy, zniszczony, ze szczątkowym obwarowaniem kamiennym, odc. 282 (ryc. 23: 3). Odkryty na głębokości 35 cm od powierzchni. Jama grobowa o wymiarach 42×37 cm i głębokości 6 cm. Wypełnisko stanowiła szarobrunatna próchnica

ca z piaskiem. Zachowały się tylko fragmenty dolnej partii popielnicy, która pierwotnie była obstawiona kamieniami i prawdopodobnie nakryta kłozem.

Zawartość: 1: fragm. naczynia barwy brunatnej podgrupy 2d - kłozka? (ryc. 23: 4); 2: fragm. popielnicy - naczynie barwy brunatnej podgrupy 1b? (ryc. 23: 5); 3: przepalone kości ludzkie (232 g - dorosły, *infans I/infans II*); 4: przepalone kości zwierzęce.

Grób 216, popielnicowy, zniszczony, odc. 282 (ryc. 24: 1). Odkryty na głębokości 35 cm od powierzchni. Jama grobowa o wymiarach 32×28 cm i głębokości 4 cm. Wypełnisko stanowiła szarobrunatna próchnica z piaskiem. Zachowały się tylko fragmenty dolnej partii popielnicy.

Zawartość: 1: fragm. części przydennej popielnicy barwy brunatnej (ryc. 24: 2); 2: przepalone kości ludzkie (548 g - dorosły, *infans II*).

Grób 221, popielnicowy, odc. 312 (ryc. 24: 3). Odkryty na głębokości 55 cm od powierzchni. Jama grobowa nieczytelna. Popielnica nakryta była misą.

Zawartość: 1: popielnica - naczynie z dwoma uchami barwy brunatnej podgrupy 1e (ryc. 24: 5); 2: fragm. naczynia nakrywającego popielnicę barwy brunatnej podgrupy 4a (ryc. 24: 4); 3: fragm. przepalonego przedmiotu ze stopu miedzi; 4: przepalone kości ludzkie (1166 g - K *adultus* 25 - 35 lat); 5: przepalone kości zwierzęce.

Grób 222, popielnicowy, odc. 324 (ryc. 24: 6). Odkryty na głębokości 35 cm od powierzchni. Jama grobowa nieczytelna. Zachowała się tylko dolna część popielnicy.

Zawartość: 1: fragm. silnie zniszczonej popielnicy barwy brunatnej; 2: przepalone kości ludzkie (6 g - *neonatus/infans I*).

Grób 224, jamowy w obwarowaniu kamiennym, odc. 321 (ryc. 25: 1). Odkryty na głębokości 40 cm od powierzchni. Jama grobowa o wy-

miarach 62×59 cm i głębokości 60 cm. Skrzynia w rzucie płaskim kształtu kolistego, w przekroju lejkowatego, zbudowana była z różnej wielkości płaskich kamieni ustawionych ukośnie, z dnem wyłożonym również płaskim kamieniem, pokrywy górnej brak. Wypełnisko stanowiła brunatna próchnica zawierająca ułamki ceramiki oraz przepalone kości ludzkie.

Zawartość: 1: 10 fragm. silnie zniszczonego naczynia podgrupy 4; 2: 3 fragm. krawędzi naczynia (ryc. 25: 2); 3: 19 fragm. brzuśców naczyń; 4: przepalone kości ludzkie (786 g – K? *adultus*).

Grób 232, skrzynkowy, prawdopodobnie podkloszowy, odc. 344/345 (ryc. 25: 3). Odkryty na głębokości 35 cm od powierzchni. Jama grobowa nieczytelna. Kamienna skrzynia zbudowana była z płaskich kamieni, zamknięta od góry mniejszymi kamieniami. Jej wymiary to 85×70 cm, a głębokość 47 cm.

Zawartość: 1: fragm. naczynia barwy brunatnej podgrupy 2d, prawdopodobnie klosza (ryc. 25: 4); 2: fragm. popielnicy – naczynie barwy brunatnoczarnej podgrupy 1c (ryc. 25: 5); 3: przepalone kości ludzkie (2912 g – M *maturus* 35–40 lat); 4: przepalone kości zwierzęce.

Grób 233, skrzynkowy, kloszowy w obwarowaniu kamiennym, odc. 347 (ryc. 26: 1). Odkryty na głębokości 35 cm od powierzchni. Jama grobowa kształtu wydłużonego owalu o wymiarach 150×93 cm i głębokości 60 cm. Kamienna skrzynia o wymiarach 75×70 cm i głębokość 56 cm zbudowana była z płaskich kamieni i obstawiona mniejszymi kamieniami. Dno wyłożone dwoma płaskimi kamieniami, na których ustawiono klosz. Górna część grobu zamknięta czterema kamieniami.

Zawartość: 1: fragm. naczynia barwy brunatnej podgrupy 2a (ryc. 26: 2); 2: przepalone kości ludzkie (76 g?); 3: przepalona kość zwierzęca.

KLASYFIKACJA TYPOLOGICZNO- CHRONOLOGICZNA MATERIAŁU ZABYTKOWEGO

Materiał zabytkowy pozyskany w trakcie badań cmentarzyska kultury pomorsko-kloszowej w Kolonii Rychłocice to przede wszystkim ceramika w postaci całych naczyń lub ich fragmentów oraz kilka przedmiotów metalowych, żelaznych oraz wykonanych ze stopu miedzi, a także ze szkła. Prezentowany materiał ceramiczny tylko w części mieści się w przyjętych dotychczas podziałach wykazując dość znaczne różnice regionalne. Dlatego też przyjmując w niniejszym opracowaniu ogólną klasyfikację ceramiki kultury pomorskiej zaproponowaną dla materiałów środkowopolskich przez I. Jadczykową (1995, s. 141–157) dokonano jej znacznej modyfikacji. Ze względu na formę wydzielono pięć zasadniczych grup naczyń, a w ich obrębie, z uwagi na dość duże zróżnicowanie morfologiczne, wyróżniono mniejsze jednostki – podgrupy (ryc. 27).

Grupa 1 to naczynia o mniej lub bardziej baniastym brzuścu, które w grobach pełniły najczęściej funkcję popielnic. **Grupa 2** reprezentowana jest przez duże naczynia o różnie uformowanej krawędzi, pełniące w grobach funkcję kloszy. **Grupę 3** tworzy tylko jedno naczynie – amfora, forma dotąd niespotykana w materiałach kultury pomorsko-kloszowej w środkowej Polsce. **Grupa 4** obejmuje misy, które najczęściej stanowiły nakrycie popielnic, lub też ich fragmenty użyte zostały jako podkładki pod popielnicę. **Grupa 5** to różnej wielkości dzbanki i kubki, które w grobach z reguły pełniły funkcję przystawek, a większe okazy także popielnic. Materiał ceramiczny jest stosunkowo dobrze zachowany, w większości wypadków umożliwiając klasyfikację typologiczno – morfologiczną. Nie-wielka tylko grupa naczyń, z uwagi na słaby stopień wypalenia uległa tak znacznej destrukcji, która nie pozwoliła na ich określenie typologiczne oraz wykonanie dokumentacji rysunkowej. Dość duża grupa naczyń znajduje analogie na mniej lub bardziej odległych cmentarzyskach, część nosi jednak bardzo wyraźne indy-

widualne cechy, do których trudno by szukać zbliżone formy.

Grupa 1 to naczynia baniaste, reprezentowana jest przez 20 egzemplarzy, wśród których wydzielono pięć podgrup zróżnicowanych morfologicznie.

Podgrupa 1a to formy o lekko wychylonej na zewnątrz partii wylewu, stożkowato uformowanej szyi i wyraźnie zaznaczonym dość ostrym załomie brzuśca, umieszczonym mniej więcej w połowie jego wysokości. Odkryto je w grobie 55 (ryc. 12: 12) oraz prawdopodobnie 88 (ryc. 16: 9) i 215 (ryc. 23: 5). Zbliżonych kształtem form znajdujemy niewiele. Podobnie ma uformowany brzusec popielnica nr 5 z grobu zbiorowego nr 19 w Konstancynie – Ignacowie stan. 18, pow. pabianicki (B. Muzolf, W. Lorkiewicz 2005, s. 186 ryc. 3: 5), czy naczynie z cmentarzyska w Dobryszycach, pow. radomszczański z grobu 21 (B. Błaszczuk, J. Ziętek 2001, s. 40 ryc. XI: 8).

Podgrupa 1b obejmuje naczynia o prawie cylindrycznej szyjce i wyraźnie zaznaczonym półokrągłym załomie brzuśca umieszczonym powyżej połowy jego wysokości. Na granicy brzuśca i szyjki występuje wąskie pasmo zdobnicze oraz niewielkie uszko. Naczynia takie pochodzą z grobów 76 (ryc. 13: 9) i 84 (ryc. 16: 5) oraz prawdopodobnie 20 (ryc. 9: 10). Podobne formy posiadają naczynia z cmentarzysk w Wilkowicach, pow. poddębicki i Kościerzynie, pow. sieradzki (I. Jadczykowska 1991, tabl. III: 3; IV: 1) oraz w Różycach – Starej Wsi, pow. łowicki (H. Wiklak 1998, tabl. V: 4).

Podgrupa 1c to naczynia o dość łagodnym załomie brzuśca umieszczonym w połowie ich wysokości i stożkowato wyodrębnionej wygładzonej partii szyjki. Przejście brzuśca w szyjkę jest dość często podkreślone listwą plastyczną. Jest to najliczniej reprezentowana na omawianym cmentarzysku podgrupa naczyń. Takie formy pochodzą z grobów: 1–4 egzemplarze (ryc. 8: 2, 4, 6, 8), 34 (ryc. 10: 2), 106 (ryc. 18: 4), 114 (ryc. 19: 7) i 232 (ryc. 23: 5) oraz prawdopodobnie naczynie zachowane w niewielkim fragmencie partii wylewu z grobu 224 (ryc. 25: 2).

Zbliżone kształtem naczynia znane są z cmentarzyska w Kościerzynie z grobu 6 (A. Kufel-Dzierżgowska 1980, tabl. VI: 5), w Prądzewie, pow. bełchatowski (A. Abramek 1973, tabl. I: a), a także w Różycach – Starej Wsi (H. Wiklak 1998, tabl. V: 19).

Podgrupa 1d reprezentowana jest przez tylko jedno, zachowane fragmentarycznie naczynie pochodzące z grobu 59 (ryc. 13: 4). Jest to forma dość smukła, o wyraźnie wyodrębnionej od brzuśca wygładzonej szyjce oraz wysoko umieszczonym załomie chropowatego brzuśca. Podobne naczynie pochodzi z cmentarzyska w Kościerzynie w grobie 2 (A. Kufel-Dzierżgowska 1980, tabl. IV: 8).

Podgrupa 1e została wydzielona również na podstawie tylko jednego naczynia odkrytego w grobie 221 (ryc. 24: 5). Jest to forma o krótkiej cylindrycznej szyjce, jajowatym brzuścu i płaskim dnie. Przy krawędzi widoczne są wyraźne ślady dwóch obtłuczonych uch rozmieszczonych symetrycznie. W dotychczas publikowanych materiałach z cmentarzysk środkowopolskich kultury pomorsko-kloszowej forma taka nie była znana (B. Muzolf, W. Lorkiewicz 2005, s. 203). Pojawiła się jednak na osadzie w Zakrzewie stan. 11, pow. sieradzki, położonej na lewym brzegu Warty (J. Urban 2004, tabl. I: 9). Naczynia takie spotykane są niezbyt często na obszarze Wielkopolski, m.in. na cmentarzysku w Zadowicach, pow. kaliski (E. Kaszewska 1964, tabl. XXV: 9). Naczynia tego rodzaju, dwuuszne, zwane też amforowatymi, są natomiast dość częste w materiałach z cmentarzysk kultury grobów kloszowych na Mazowszu i Podlasiu (B. Chomentowska 1970, s. 228–229; M. Andrzejowska 2005, s. 137 ryc. 7), m.in. znane są także z cmentarzyska w Różycach – Starej Wsi (H. Wiklak 1998, s. 231, tabl. II: 12; V: 3, 4). Przytoczone wyżej naczynia różnią się jednak od egzemplarza z Kolonii Rychłocice zarówno tektoniką, jak i umieszczeniem uch, które znajdują się dużo poniżej krawędzi naczynia, nieco powyżej największej wydętości brzuśca. Ponadto do grupy naczyń baniastych możemy zaliczyć fragmentarycznie zachowane naczynie

nia z grobów 79 (ryc. 14: 9) oraz 163 (ryc. 20: 6), których stan zachowania nie pozwala jednak na bliższą klasyfikację.

Grupa 2 obejmuje duże naczynia o różnie uformowanej krawędzi, pełniące najczęściej funkcję kloszy. Zaliczono do niej 13 naczyń rozdzielonych w cztery podgrupy.

Podgrupa 2a to fragmentarycznie zachowane naczynia z grobu 49 (ryc. 11: 5) i 233 (ryc. 23: 2), które charakteryzują się bardzo wysoko umieszczonym załomem brzuśca oraz bardzo krótką partią szyi, z krawędzią lekko wychyloną na zewnątrz. Powierzchnia naczyń jest dość silnie schropowacona poprzez obmazywanie palcami, natomiast tuż pod krawędzią szorstka, a barwa brunatna. Analogiczne naczynia odnajdujemy m.in. na cmentarzysku w Gledzianówku, pow. łęczycki (I. Jadczykowska 1977, tabl. I: 9).

Podgrupę 2b tworzą naczynia o wysoko umieszczonym załomie baniastego brzuśca, wąskiej partii przydennej, z krawędzią lekko wyodrębnioną, często karbowaną i wychyloną na zewnątrz o powierzchni chropowaconej przez obmazywanie palcami barwy jasnobrunatnej. Odkryto je w grobach 52 (ryc. 11: 8) i 98 (ryc. 17: 9). Zbliżone formą naczynia pochodzą również z cmentarzyska w Gledzianówku (I. Jadczykowska 1977, tabl. I: 6; II: 4).

Podgrupa 2c obejmuje naczynia o średnicy wylewu mniejszej od największej wydętości brzuśca, który umieszczony jest w górnej partii naczynia. Szyjka jest krótka, słabo zaznaczona, a krawędź uformowana pionowo. Powierzchnia jest lekko schropowacona lub ukośnie obmazywana, partia przy wylewie szorstka, a barwa brunatna. Naczynia takie odkryto w grobach 49 (ryc. 11: 4) i 106 (ryc. 18: 2). W tym ostatnim opisywane naczynie pełniło funkcję klosza. Fragmenty naczynia tego rodzaju, posiadającego karbowaną krawędź, bardzo źle zachowanego, odkryto również w grobie 84 (ryc. 16: 2). Pełniło ono również funkcję klosza. Podobną formę miało naczynie ze zniszczonego grobu nr 18 z Konstątkowa – Ignacewa (B. Muzolf, W. Lorkiewicz 2005, s. 198 ryc. 8)

oraz z cmentarzyska w Woli Łobudzkiej, pow. zduńskowolski (I. Jadczykowska 1991, tabl. IV: 7). Naczynia tego rodzaju są dość często spotykane na Mazowszu, m.in. na cmentarzysku w Różycach – Starej Wsi (H. Wiklak 1998, tabl. I: 3, 10; III: 8, 13; IV: 3, 4, 9, 13), Warszawie – Marcelinie (M. Andrzejowska 1997, ryc. 5: d), czy w Warszawie – Zerzniu (M. Andrzejowska, T. Węgrzynowicz 1997, ryc. 13: e; 28: m; 30: k).

Podgrupa 2d to naczynia kształtu jajowatego odkryte w grobach 78 (ryc. 14: 2), 164 (ryc. 20: 9), 194 (ryc. 22: 3), 215 (ryc. 23: 4) i 232 (ryc. 25: 4). Charakteryzują się one lekko baniastym brzuścem i niewyodrębnioną, nachyloną do wnętrza, niekiedy także karbowaną krawędzią. Powierzchnia ich jest chropowacona poprzez obmazywanie, a barwa brunatna. Analogiczne naczynia znane są z cmentarzyska w Kościerzynie z grobu 9 (A. Kufel-Dzierżgowska 1982, tabl. VI: 8) oraz w Prądzewie i Kurówku, pow. bełchatowski (B. Abramek 1973, tabl. I: b; II: e). W materiałach z cmentarzysk środkowopolskich naczynia takie są dość często spotykane, pełniąc w grobach najczęściej funkcje popielnic i kloszy (I. Jadczykowska 1995, s. 148, ryc. 7; A. Kufel-Dzierżgowska 1991, tabl. I: 3; II: 1; III: 1; VI: 2).

Do grupy tej zaliczono także fragmentarycznie zachowane naczynie z grobu 107 (ryc. 18: 9) i 109, które z uwagi na stan zachowania nie może być szczegółowiej sklasyfikowane.

Grupa 3 to amfora z grobu 42 (ryc. 10: 13). Charakteryzuje się ona baniastym brzuścem umieszczonym poniżej połowy jej wysokości i wysoką, stożkowato uformowaną szyją z krawędzią lekko wychyloną na zewnątrz. Na przejściu brzuśca w szyję znajdują się dwa symetrycznie rozmieszczone taśmowate uszka. Powierzchnia naczynia jest gładka, zdobiona ornamentem rytym i odciskany. W inwentarzach ceramicznych kultury pomorskiej na cmentarzyskach środkowopolskich amfory jako takie raczej nie są spotykane, choć na obszarze sąsiedniego Mazowsza znajdowane są dość licznie (B. Muzolf, W. Lorkiewicz 2005, s. 203).

Bardzo częste są natomiast w kulturze łżyckiej. Dlatego też nasz egzemplarz traktujemy jako formę przeżytkową, nawiązującą do starszego podłoża kulturowego, różniąc się jednak od pierwowzorów dość znacznie tektoniką (I. Jadczykova 2001, s. 100 ryc. 6).

Grupa 4 jest najliczniejszą w materiale ceramicznym, tworzą ją bardzo popularne w kulturze pomorskiej misy i naczynia misowate. Odkryto je w ilości 33 okazów zachowanych w całości lub we fragmentach. W zespołach grobowych pełniły one najczęściej funkcję pokryw lub też ich fragmenty umieszczane były jako podkładki pod popielnice. Wykazują one dość duże zróżnicowanie morfologiczne. Wydzielono wśród nich sześć podgrup.

Podgrupa 4a obejmuje misy kształtu półkulistego z niewyodrębnioną, lub nieznacznie tylko wyodrębnioną krawędzią, niekiedy zaopatrzone w niewielkie uszka umieszczone na poziomie wylewu naczynia. Odkryto je w wyposażeniu grobów: 1 (ryc. 8: 9), 20 (ryc. 9: 11), 34 (ryc. 10: 4), 42 (ryc. 10: 12), 48 (ryc. 11: 2), 76 (ryc. 13: 8), 120 (ryc. 20: 2), 194 (ryc. 22: 4) oraz 221 (ryc. 24: 4). Zbliżone formą okazy pochodzą z cmentarzyska w Kościerzynie w grobie 1 (A. Kufel-Dzierżgowska 1980, tabl. IV: 4), w Gledzianówku (I. Jadczykova 1977, tabl. IV: 1) oraz Konstancyńowie Ignacewie, gdzie zostały zgrupowane w typie I (B. Muzolf, W. Lorkiewicz 2005, s. 188 ryc. 4).

Podgrupa 4b to misy kształtu półkulistego z pionowo uformowaną niewyodrębnioną krawędzią lub bardzo lekko zagiętą do środka naczynia, niekiedy zaopatrzone w niewielkie uszka umieszczone przy krawędzi naczynia. Znajdowały się w wyposażeniu grobów 1 (ryc. 9: 1), 53 (ryc. 12: 6) i 55 (ryc. 12: 13). Podobna forma znana jest z cmentarzyska w Gledzianówku (I. Jadczykova 1977, tabl. VII: 6), a także większa ilość z cmentarzyska w Konstancyńowie Ignacewie, gdzie tworzą typ II (B. Muzolf, W. Lorkiewicz 2005, s. 188 ryc. 4).

Podgrupę 4c tworzą dość głębokie misy kształtu półkulistego z krawędzią lekko wyodrębnioną i wychyloną na zewnątrz. Przy krawędzi znaj-

duje się dość często niewielki guzek lub uszko. Pochodzą one z grobów 1 (ryc. 8: 3, 5, 7), 42 (ryc. 10: 10), 53 (ryc. 12: 5), 78 (ryc. 14: 4, 5), 84 (ryc. 16: 4), 98 (ryc. 17: 7), 106 (ryc. 18: 3) oraz 114 (ryc. 19: 6).

Podgrupa 4d reprezentowana jest przez miski o baniastym brzuścu z partią wylewu profilowaną, niekiedy dość silnie wychyloną na zewnątrz. Odkryto je w grobach 42 (ryc. 10: 14), 59 (ryc. 13: 5), 83 (ryc. 15: 5), 88 (ryc. 16: 10) i 114 (ryc. 19: 4). To ostatnie naczynie zaopatrzone było również w ucho wychodzące z krawędzi i sięgające nieco poniżej największej wydętości brzuśca.

Podgrupę 4e tworzą tylko dwa naczynia zachowane fragmentarycznie w grobach 59 (ryc. 13: 6) i 88 (ryc. 16: 8). Ich partia wylewu jest dość silnie rozchylona na zewnątrz, a powierzchnia gładka, barwy jasnobrunatnej. Oba egzemplarze są w różny sposób zdobione. Zbliżone formy znajdujemy na cmentarzysku w Konstancyńowie - Ignacewie w typie III (B. Muzolf, W. Lorkiewicz 2005, s. 188 ryc. 4)

Podgrupę 4f tworzą trzy naczynia pochodzące z grobu 42 (ryc. 10: 11), 53 (ryc. 12: 3) i 164 (ryc. 20: 8). Są to głębokie miski charakteryzujące się lekko baniastym brzuścem, z partią wylewu nieznacznie wychyloną na zewnątrz. Możemy je określić jako misy o mniej lub bardziej esowatym profilu. Powierzchnia ich jest lekko szorstka, a barwa jasnobrunatna. Analogie do nich odnajdujemy w materiałach z osady w Grabku, pow. bełchatowski, na stan. 12 w typie IVA1 naczyń misopodobnych, często dużych rozmiarów (B. Muzolf 2002, s. 204, ryc. 180: 4; 198: 2; 200: 2). Naczyń takich brak jest w materiałach z cmentarzysk środkowopolskich kultury łżyckiej, a pojawiają się dopiero w niewielkiej liczbie w fazie „pomorsko -kłoszowej” osady B w Grabku datowanej na schyłek okresu Ha D i początek wczesnego okresu lateńskiego (B. Muzolf 2002, s. 374).

Grupa 5 obejmująca dzbanki i kubki liczy 12 naczyń. Z uwagi na duże zróżnicowanie morfologiczne podzielono je na sześć podgrup.

Podgrupa 5a obejmuje dzbany o nisko umieszczonej największej wydętości brzuśca i wysokiej partii szyjki lekko rozchylonej na zewnątrz oraz dużym uchem wychodzącym z krawędzi sięgającym do załomu brzuśca. Powierzchnia tych naczyń jest gładka, a barwa czarna. Naczynia takie znajdowały się w wyposażeniu grobów 53 (ryc. 12: 4), 78 (ryc. 14: 3) i 95 (ryc. 17: 5). Tylko w przypadku grobu 53 możemy stwierdzić, że naczynia takiego użyto jako popielnicy. Podobne formy znane są z cmentarzysk w Konopnicy na stanowisku 2 oraz w Strobiniu stanowisko 2, pow. wieluński (B. Abramek 1973, tabl. III:a; IV: c).

Podgrupa 5b charakteryzuje się nisko umieszczonym, baniastym brzuścem, z którego łagodnie wyprowadzono partię szyjki z lekko na zewnątrz wychyloną krawędzią. Powierzchnia naczyń jest gładka, a barwa jasnobrunatna. Pochodzą one z grobu 34 (ryc. 10: 3) i 95 (ryc. 17: 4), gdzie pełniły funkcję przystawek. Zbliżone formą naczynie znane jest z cmentarzyska w Gledzianówku (I. Jadczykowa 1977, tabl. VII: 4).

Podgrupę 5c wydzielono wyłącznie na podstawie jednego naczynia pochodzącego z grobu 170 (ryc. 21: 2). Charakteryzuje się ono baniastym, zaokrągonym brzuścem i stożkowato rozchyloną na zewnątrz szyjką, jego powierzchnia jest gładka, a barwa jasnobrunatna.

Podgrupa 5d to dzbanki o baniastych, zaokrąglonych brzuścach i cylindrycznych lub lekko stożkowato uformowanych partiach szyjek. Dość masywne ucha wychodzą z krawędzi i sięgają prawie do załomu brzuśca. Naczynia takie pochodzą z grobów 1 – dwa egzemplarze (ryc. 8: 10; 9: 3), 59 (ryc. 13: 2) oraz 179 (ryc. 21: 4). Jeden z okazów z grobu 1 (ryc. 9: 3) posiada dość masywne ucho, którego powierzchnia jest zdobiona szerokimi żeberkami. Analogię do formy naczynia znajdujemy na cmentarzysku w Strobiniu stan. 2 (B. Abramek 1973, tabl. IV: f), natomiast podobne zdobienie ucha na cmentarzysku w Dobryszycach (B. Błaszczuk, J. Ziętek 2001, tabl. XII: 3).

Podgrupa 5e to naczynie o brzuścu prawie kulistym i wysokiej, cylindrycznej szyjce. Masywne ucho zaczepione jest znacznie poniżej jego krawędzi i oparte powyżej załomu brzuśca. Zostało odkryte w wyposażeniu grobu 95 (ryc. 17: 6).

Podgrupę 5f tworzy tylko jedno naczynie charakteryzujące się niewielkimi rozmiarami, lekko baniastym brzuścem i cylindryczną niezbyt wysoką szyjką. Ucho jest bardzo masywne, szerokie, wychodzące z krawędzi i oparte na załomie brzuśca. Odkryto je w grobie 55 (ryc. 12: 11). Analogię znajdujemy w materiałach z cmentarzyska w Konstancynie – Ignacowie (B. Muzolf, W. Lorkiewicz 2005, s. 188 ryc. 4).

Poza przedstawionym powyżej podziałem znajduje się w całości zachowane niewielkie naczynie z grobu 194 (ryc. 12: 2). Jego brzusiec jest baniasty z załosem umieszczonym nieco powyżej połowy wysokości, bardzo wyraźnym przejściem brzuśca w stożkowato uformowaną szyjkę, z krawędzią wychyloną na zewnątrz, dno jest płaskie, niewyodrębnione. Możemy je traktować w kategoriach form miniaturowych, do których trudno by szukać analogii.

Ponadto w zespołach grobowych odkryto fragmenty naczyń, w tym także popielnic, bardzo źle zachowanych w postaci drobnych, rozwarstwionych ułamków, silnie uszkodzonych wskutek zbyt niskiej temperatury wypału. W związku z tym nie jest możliwe określenie ich formy, a tym samym zaliczenie do konkretnych grup naczyń. Pochodzą one z grobów 4, 34, 39, 53, 55, 59, 126, 163, 194 i 222.

ZDOBNICTWO CERAMIKI

Motywy zdobnicze spotykane na ceramice z cmentarzyska w Kolonii Rychłocice wykonane są techniką rycia, odciskania – nakłuwania (ornament stempelkowy) oraz plastyczną. Są one dość często mieszane na poszczególnych naczyniach tworząc niekiedy rozbudowane wątki zdobnicze. Ornamentowane są wszystkie wydzielone na cmentarzysku grupy naczyń, choć ich liczba nie jest dominująca w stosunku do całości materiału cera-

micznego. W pierwszej kolejności należy wymienić zdobnictwo naczyń wykonane techniką rycia ostrym narzędziem. Są to cienkie dookolne oraz ukośne linie w połączeniu z motywami kłutymi, które tworzą rodzaj jodelki. W ten sposób zdobione jest naczynie podgrupy 1a będące popielnicą z grobu 55 (ryc. 12: 12). Mieszaną techniką rycia i nakłuwania wykonano natomiast ornament na naczyniu podgrupy 5a z grobu 95 (ryc. 17: 5) i podgrupy 5d z grobu 1 (ryc. 9: 3), gdzie ucho dodatkowo zdobione jest kanelurami oraz z grobu 59 (ryc. 12: 2). Nieco inaczej zdobione jest naczynie grupy 3 z grobu 42 (ryc. 10: 13). Podwójne dookolne pasmo ukośnych krótkich nakłuc umieszczone między uchami naczynia uzupełnia ornament wykonany okrągłym stempelkiem w postaci festonów. Zbliżony ornament pochodzi z cmentarzyska w Piaskach, pow. piotrkowski (M. Gąsior 1976, tabl. VII: 2). Również podwójnym dookolnym pasmem krótkich nacięć w połączeniu z łukowato uformowaną płaską listwą plastyczną z ornamentem stempelkowym wykonanymi narzędziem o niewielkiej średnicy zdobione jest fragmentarycznie zachowane naczynie grupy 1a z grobu 39 (ryc. 10: 8). Dość dużą grupę naczyń zdobionych stanowią okazy, których ornament wykonano wyłącznie techniką kłucia w postaci pojedynczych, podwójnych lub potrójnych dookolnych pasm. Takie zdobienia posiada naczynie podgrupy 1a z grobu 88 (ryc. 16: 9) i podgrupy 5d z grobu 1 (ryc. 8: 10). Natomiast naczynie podgrupy 4c z grobu 84 zdobione jest pojedynczym dookolnym pasmem wykonanym krótkimi, ukośnymi nacięciami (ryc. 16: 4). Na szczególną uwagę zasługuje zdobione tą techniką naczynie podgrupy 1c z grobu 1 (ryc. 8: 2, 2a). Potrójne pasmo krótkich nakłuc oddziela górną partię brzuśca od szyi, kończąc się dość dużym guzkiem plastycznym z wyrytym krzyżykiem, poniżej znajdują się podobizny sześciu rogatych zwierząt, być może krów, wykonanych również tą techniką, tworzących dookolny fryz. Autorka pierwszej publikacji tego naczynia zastanawia się, czy jest to scena narracyjna, czy też ornament ten pełni wyłącznie funkcje estetyczne, a może jest wyrazem kultu zwierząt, przychylając się ostatecznie do tej drugiej hipotezy (M. Jaż-

dewska 1987, s. 104). Ornament ten nie znajduje analogii w dotychczas dostępnych materiałach kultury pomorskiej. Natomiast podwójnym pasmem tworzącym linię łamaną zdobione jest naczynie podgrupy 5a z grobu 53 (ryc. 12: 4). Dość duża grupa naczyń zdobiona jest ornamentem stempelkowym wykonanym narzędziem o przekroju kolistym o niewielkiej średnicy. Tworzy on dookolne pojedyncze pasma umieszczone na naczyniach podgrupy 1b z grobu 76 (ryc. 13: 9), podgrupy 1c z grobu 114 (ryc. 19: 7), podgrupy 4c z grobu 114 (ryc. 19: 6), podgrupy 4d z grobu 88 (ryc. 16: 10) i z grobu 114 (ryc. 19: 4) oraz podgrupy 4e z grobu 88 (ryc. 16: 8). Natomiast naczynia podgrupy 1b z grobu 76 (ryc. 13: 9) i z grobu 84 (ryc. 16: 5) zdobione są na przejściu brzuśca w szyję dość dużymi dołączkami wykonanymi opuszkami palców.

Niezbyt duża grupa naczyń zdobiona jest ornamentem plastycznym. Ornament guzowy reprezentowany jest tylko na jednym naczyniu podgrupy 1c z grobu 1 (ryc. 8: 2). Jest to wspomniany wyżej guzek z wyrytym krzyżykiem będący elementem bardziej złożonego motywu zdobniczego. Niewielkie guzki wychodzące z krawędzi stwierdzono na naczyniach misowatych grupy 4a z grobu 76 (ryc. 13: 8) i grupy 4c z grobów 1 (ryc. 8: 7) i 114 (ryc. 19: 6). Innym elementem zdobniczym w tej kategorii jest krótka listwa plastyczna uformowana łukowato umieszczona przy krawędzi naczynia podgrupy 4e z grobu 59 (ryc. 13: 6) oraz tzw. plastyczne wąsy wyciągnięte z mocowania ucha naczynia podgrupy 5d z grobu 179 (ryc. 21: 4). W grupie ornamentów plastycznych mieści się także dookolna listwa plastyczna z odciskami dołków palcowych umieszczona u nasady szyjki. Jest ona elementem akcentującym tektonikę naczynia, przejścia brzuśca w szyjkę. Ten motyw zdobniczy obserwujemy na naczyniach podgrupy 1c z grobu 1 (ryc. 8: 4, 8) i z grobu 106 (ryc. 18: 4). Jest on bardzo popularny w kulturze pomorskiej i spotykany na wielu cmentarzyskach. Ostatnią kategorią zdobnictwa plastycznego jest ornamentowanie krawędzi naczyń techniką „szczypania”, określaną także jako karbowanie. Tak ukształtowane krawędzie stwierdzono na naczyniach

podgrupy 2b z grobu 52 (ryc. 11: 8), podgrupy 2c z grobu 84 (ryc. 16: 2) i podgrupy 2d z grobów 98 (ryc. 17: 9), 194 (ryc. 22: 3) i 232 (ryc. 25: 4). Ten sposób uformowania krawędzi naczyń, zwłaszcza pełniących funkcję kloszy jest więc bardzo popularny w kulturze pomorsko-kloszowej.

W materiałach z cmentarzyska w Kolonii Rychnołice zwraca uwagę występowanie różnych typologicznie naczyń ale zdobionych tą samą techniką w poszczególnych grobach, gdzie tworzą swego rodzaju zestawy. Należy tu przede wszystkim wymienić grób 1 z popielnicą podgrupy 1c zdobioną ornamentem zwierzęcym wykonanym techniką krótkich nakłuć i dwoma naczyniami podgrupy 5d (ryc. 8: 2, 10; 9: 3), czy grób 114 z zestawem trzech naczyń zdobionych ornamentem stempelkowym (ryc. 19: 4, 6, 7). W kilku grobach natomiast zaobserwowano także zastosowanie różnych technik zdobniczych na naczyniach tworzących zespoły. Sytuację taką stwierdzono w grobie 59 (ryc. 13: 2, 6) i 84 (ryc. 16: 4, 5).

PRZEDMIOTY METALOWE

W wyposażeniu grobów odkryto 14 przedmiotów metalowych, co jak na cmentarzysko kultury pomorskiej stanowi dość dużą liczbę. Zabytki te należą do różnych kategorii, które zostaną omówione poniżej.

Szpile

Te ozdoby stroju odkryto w trzech zespołach grobowych. Szpilę ze stopu miedzi z główką uformowaną przez rozklepanie końca szpili i zwinięcie jej w uszko znaleziono w grobie skrzynkowym w obwarowaniu kamiennym nr 79 (ryc. 14: 8). Część zaostzona została prawdopodobnie odłamana, jej zachowana długość wynosi około 6 cm. Szpila ta prezentuje typ P, jeden z najliczniej reprezentowanych zarówno w kontekście terytorialnym, jak i chronologicznym (E. Kłosińska 1997, s. 57). Z regionu wieluńskiego podobne egzemplarze znane są z cmentarzysk kurhanowych kultury trzcinieckiej w Okalewie, pow. wieluński (B. Abramek 1971, ryc. 3: i; 4: b, e) i w Strugach, pow. wieluński (E. Wójcikowa, T. Makiewicz 1969, ryc. 2: a). Rów-

nież szpile tego typu odkryto na cmentarzysku w Łubnej, pow. sieradzki (A. Gardawski 1951, tabl. V: g, h), a także na osadzie wczesnej kultury łużyckiej w Pludwinach, pow. brzeziński (H. Wiklak 1988, ryc. 4: d). W grupie środkowopolskiej kultury łużyckiej tego typu szpile odkryto np. na późnohalsztackim cmentarzysku w Zalewie II, pow. pabianicki (I. Jadczkowska 1990, tabl. XIX: 8), czy wczesnolateńskim cmentarzysku w Piaskach Bankowych, pow. łowicki (I. Jadczkowska 1986, tabl. III: 8), co w tym wypadku doskonale potwierdza bardzo szerokie ramy czasowe ich występowania.

Kolejne dwie szpile to okazy wykonane z żelaza. Pierwszą z nich odkryto w grobie 59 (ryc. 13: 3). Jest to forma również z główką rozklepaną i zwiniętą w uszko oraz z łabędzią szyjką. Jej długość wynosi 84 mm, a szerokość główki 17 mm. Zbliżoną formą szpilę, lecz bimetaliczną (główka i szyjka wykonana ze stopu miedzi, trzon z żelaza) odkryto na cmentarzysku kultury pomorskiej w Kościerzynie (A. Kufel-Dzierzgowska 1982, tabl. VIII: 6) oraz okaz wyłącznie żelazny w Kozubach Nowych, pow. łaski (I. Jadczkowska 1991, tabl. VIII: 7). Ostatnia to zachowana w dwóch fragmentach szpila z łabędzią szyjką i główką uformowaną w tarczke odkryta w grobie skrzynkowym w obwarowaniu kamiennym nr 80 (ryc. 15: 3). Średnica tarczki wynosi 16 mm, a długość ok. 84 mm. Szpile te mają swe pierwowzory w materiałach późnej kultury łużyckiej (I. Jadczkowska 2001, s. 118, ryc. 16: 2c). Podobny egzemplarz odkryto w pobliskiej Konopnicy na stanowisku 2 (B. Abramek 1973, tabl. III: c).

Szpile żelazne z łabędzią szyjką i główką zwiniętą w uszko są dość często spotykane na cmentarzyskach kultury pomorskiej i grobów kloszowych i datowane od schyłku okresu halsztackiego po początek środkowego okresu lateńskiego (M. Andrzejowska, T. Węgrzynowicz 1997, s. 104). Dla okresu halsztackiego typowe mają być raczej szpile ze stopu miedzi, natomiast dla okresu lateńskiego szpile żelazne (S. Nosek 1946, s. 21).

Jako ozdoby można prawdopodobnie potraktować także kółko spiralne o trzech zwojach wykonane ze stopu miedzi o średnicy 4,4 cm odkryte w grobie 107 (ryc. 18: 8). Zbliżone formą, z tym że

dwuzwojowe pochodzi z cmentarzyska w Grabku, pow. bełchatowski (M. Urbański 2002, s. 387, ryc. 229: 3). Być może z podobnym, ale zniszczonym zabytkiem mamy do czynienia w grobie 114 (ryc. 17: 5), gdzie odkryto kilka fragmentów drutu ze stopu miedzi o przekroju kolistym. Niewielkie dwa kółka ze stopu miedzi o końcach stykających się, o średnicach 1,5 i 2 cm, odkryto w grobie 53 (ryc. 12: 2). Być może pełniły one funkcję łańcuszka. Jako części ozdób należy jeszcze wymienić fragment łukowato wygiętego pręta ze stopu miedzi o przekroju czworokątnym z grobu 55 (ryc. 12: 10). Na uwagę zasługuje także obecność fragmentów stopów miedzi odkryte w grobach 1, 55, 59, 79, 88, 94 oraz 221. Ich funkcja wskutek przepalenia nie jest możliwa do odtworzenia. Ozdoby oraz zniszczone przedmioty ze stopu miedzi odkryto więc w aż 10 zespołach grobowych, co jest sytuacją dość wyjątkową w przypadku cmentarzysk kultury pomorsko-kloszowej.

Paciorki szklane

Na szczególną uwagę zasługuje odkrycie 9–10 stopionych paciorków szklanych w grobie 78. Sześć z nich było w kolorze niebieskim, w tym przynajmniej dwa zdobione białym zygzakami, dwa dwubarwne, niebiesko żółte oraz jeden jasnobezowy. Okazy dekorowane linią zygzakową klasyfikowane są w podgrupie I paciorków szklanych z wczesnej epoki żelaza (T. Purowski 2010, s. 28) Większość paciorków była prawdopodobnie kształtu płaskokulistego, wyjątkowo jeden, jasnobezowy to okaz rurkowaty (ryc. 143: 1). Przeprowadzona analiza składu chemicznego wykazała², że głównym składnikiem szkieł był tlenek krzemu (ok.50%), wapnia (ok.14%), sodu (ok.8%) i potasu (ok. 3%). Zabarwienie niebieskie może być spowodowane obecnością kobaltu i miedzi, natomiast żółte obecnością ołowiu. Odmiennym składem charakteryzuje się paciorek jasnobezowy zawierający głównie glinokrzemian sodowy. Najbliższe analogie do paciorków znajdujemy w skar-

bie z Rychłocic odkrytym jeszcze w XIX wieku zawierającym 3 naszyjniki wykonane ze stopu miedzi i 19 paciorków szklanych barwy granatowo – niebieskiej zdobionych białymi zygzakami, datowanym na okres halsztacki (Z. Durczewski 1937–1939, s. 252–254). Są to ozdoby rzadko spotykane w inwentarzach kultury pomorskiej. Dość wspomnieć, że na dużym cmentarzysku tej kultury w Zadowicach odkryto tylko jeden ciemnoniebieski paciorek w grobie 387 (E. Kaszewska 1984, s. 11).

Paciorki w kulturze pomorskiej wykonywane były także ze stopu miedzi. Taki okaz kształtu owalnego wykonany techniką odlewu pochodzi z grobu 1 (ryc. 9: 5). Analogią do niego może być paciorek odkryty na cmentarzysku w Piaskach (M. Gąsior 1976, tabl. III: 10).

Z innych elementów dekoracyjnych należy wspomnieć o zdobionej okładzinie kościanej z grobu 1. Ma ona kształt półkolisty o średnicy około 1,1 cm z otworem wewnątrz. Na powierzchni zdobiona jest kółkami z punktem w środku (ryc. 9: 4). Jego funkcja jest jednak trudna do określenia. Być może była to okładzina trzonu bliżej nieokreślonego narzędzia.

NARZĘDZIA

Nóż żelazny

Odkryty został w grobie 80 (ryc. 15: 2). Ma kształt łukowaty z jednostronnie wyodrębnionym trzpieniem, koniec ostrza jest uszkodzony. Jego długość wynosi około 9 cm. Noże należą do bardzo rzadko znajdowanych przedmiotów w zespołach grobowych kultury pomorskiej. Na cytowanym tu już cmentarzysku w Zadowicach odkryto tylko dwa noże i to w bardzo złym stanie zachowania uniemożliwiającym ich klasyfikację (E. Kaszewska 1984, s. 11). Natomiast nóż lub też fragment sierpa żelaznego (bardzo zły stan zachowania) odkryto w grobie 1 w pobliskim Siemiechowie na stan. 1 (M. Jażdżewska-Majdowa 1969, ryc. 1)

Prześlik gliniany

Fragment takiego przedmiotu pochodzi z zespołu grobowego nr 107 (ryc. 18: 6). W klasyfikacji

² Analizę metalograficzną wykonała mgr inż. Halina Młodecka z Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi, wykorzystując spektrometr rentgenowski fluoroscencyjny z dyspersją energii (EDXRF) typu PW 4030.

przęślików jest to typ IV odmiana 1 charakteryzujący się jednostronnie wydzieloną szyjką (B. Muzolf 2002, s. 238–239, ryc. 118). Przęśliki nie należą do często spotykanych zabytków w wyposażeniu grobów kultury pomorskiej, nieco tylko więcej znaleziono ich na osadach.

Igła

Niewielki fragment igły ze stopu miedzi z otworem do przewlekania nici odkryto w grobie 107 (ryc. 18: 7). Przedmioty takie mają być już znane w kulturze łużyckiej. Wykonywane były także z żelaza, co poświadcza odkrycie na cmentarzysku w Dobryszycach, gdzie w grobie 10 odkryto igłę wykonaną z żelaza (B. Błaszczuk, J. Ziętek 2001, s. 19, tabl. VI: 4).

OBRZĄDEK POGRZEBOWY

W zakresie obrządku pogrzebowego cmentarzysko w Rychłolicach wykazuje bardzo dużą różnorodność form grobów, co zresztą jest bardzo często spotykane na cmentarzyskach kultury pomorskiej, zwłaszcza tych przebadanych w większym zakresie. W naszym przypadku możemy wyróżnić 7 podstawowych typów pochówków, wśród których wydzielono dodatkowo podtypy. Z tej liczby trzy pierwsze typy grobów nie zawierają żadnych konstrukcji kamiennych, natomiast pozostałe mniej lub bardziej rozbudowane struktury wykonane z płyt kamiennych i otoczków. Przedstawiona poniżej klasyfikacja grobów kultury pomorsko-kloszowej na cmentarzysku w Kolonii Rychłocice oparta jest na kryterium konstrukcyjnym oraz ich zawartości. Nie bierze pod uwagę ewentualnych zniszczeń spowodowanych działalnością gospodarczą prowadzoną w czasach współczesnych. Teren cmentarzyska został wzięty pod uprawę dopiero w drugiej połowie XIX wieku, kiedy to wycięto las i wykarczowano pnie, także metodą wypaleniskową. Ślady tej działalności spotykano bardzo często w trakcie badań wykopaliskowych. Dlatego też ocena na ile ta działalność doprowadziła do zakłócenia stanu naturalnego, czy zniszczeń poszczególnych obiektów grobowych, jest bardzo trudna do określenia.

Wobec tego przedstawioną poniżej klasyfikację grobów należy traktować jako propozycję jedną z możliwych do przyjęcia.

Typ 1 to groby jamowe, z nieczytelnym zarysem jamy grobowej, gdzie przepalone kości złożono bezpośrednio w warstwie żółtego piasku. Są to groby 39 (ryc. 10: 6), 51 (ryc. 11: 6), 54 (ryc. 12: 8) oraz 88 (ryc. 16: 7).

Typ 2 obejmuje groby popielnicowe o również nieczytelnej jamie grobowej, gdzie popielnicę złożono w warstwie żółtego piasku. Zaliczamy tu groby 4 (ryc. 9: 7), 164 (ryc. 17: 7), 221 (ryc. 21: 3) oraz 222 (ryc. 21: 6).

Typ 3 tworzą również groby popielnicowe, które umieszczono w wyraźnej jamie grobowej. Tworzą go groby 42 – dwupopielnicowy (ryc. 8: 9), 53 również dwupopielnicowy (ryc. 12: 1), 76 (ryc. 13: 7), 107 (ryc. 18: 5) i 216 (ryc. 24: 1).

Typ 4 reprezentuje tylko jeden pochówek podwójny popielnicowo – jamowy nr 114 (ryc. 19: 3) umieszczony w jamie grobowej ze szczątkową konstrukcją kamienną i niszą. Analiza antropologiczna wykazała, że w popielnicy złożono szczątki dziecka w wieku *infans I*, a w jamie grobowej kości kobiety w wieku *adultus*.

Typ 5 tworzą groby kloszowe o zróżnicowanym sposobie budowy. Wśród nich wyróżniamy 4 podtypy.

Podtyp 1 to grób jamowy nakryty kloszem w obwarowaniu kamiennym. Taką konstrukcję posiadał grób 98 (ryc. 17: 8). W płytkiej jamie grobowej z resztkami stosu ciałopalnego, której dno wyłożono kamieniami, wstawiono klosz nakrywający jego zawartość.

Podtyp 2 to pochówek popielnicowy nakryty kloszem. Stwierdzono dwa takie pochówki – grób 84 (ryc. 16: 1) oraz prawdopodobnie zniszczony grób 215 (ryc. 23: 3). Popielnicę nakrytą misą złożono w jamie grobowej na kamiennej podkładce, nakrywając ją kloszem.

Podtyp 3 tworzą groby kloszowe popielnicowe w obwarowaniu kamiennym. Zaliczono do tego podtypu groby 55 (ryc. 12: 9) i 106 (ryc. 18: 1). W pierwszym z nich, bardzo zniszczonym, w jamie grobowej z resztkami stosu ciałopalnego złożono popielnicę nakrytą misą.

W obrębie jamy grobowej odkryto liczne fragmenty zniszczonego klosza oraz kubek. Drużgi z grobów założono w warstwie piasku na podkładce wykonanej z otoczaków, na której umieszczono popielnicę nakrytą misą, całość przykrywając kloszem. Na wysokości dna klosza umieszczono koliście ułożone kamienie polne.

Podtyp 4 to grób symboliczny, gdzie w wyraźnej jamie grobowej złożono wyłącznie duże fragmenty klosza. Reprezentuje go grób 52 (ryc. 11: 7), brak jest jednak w nim przepalonych kości ludzkich oraz innych elementów wyposażenia.

Typ 6 to groby skrzynkowe. Z uwagi na znaczne zróżnicowanie ich formy i wyposażenia wyróżniamy 3 podtypy.

Podtyp 1 obejmuje największą grupę grobów, które określamy jako jamowe złożone w skrzyni kamiennej. Są to groby 48 (ryc. 11: 1), 49 (ryc. 11: 3), 79 (ryc. 14: 6), 170 (ryc. 21: 1), 179 (ryc. 21: 3), 200 (ryc. 22: 6) oraz 205 (ryc. 23: 1). W tym wypadku przepalone kości ludzkie nie tworzyły zwartej skupiska, lecz były rozrzucone luźno w całym, niekiedy zróżnicowanym morfologicznie wypełnisku.

Podtyp 2 to groby skrzynkowe przykryte kloszem. Pierwszy z nich to pochówek popielnicowy nr 232 (ryc. 25: 3). W warstwie żółtego piasku zbudowano z płyt kamiennych dwie równoległe ściany boczne oraz dno skrzyni, nakrywając ją od góry dużymi otoczakami. W tak uformowaną konstrukcję wstawiono popielnicę nakrywając ją kloszem. Drugi z nich to grób 233 jamowy (ryc. 26: 1). W dość dużej jamie grobowej zbudowano z płaskich kamieni skrzynię i obstawiono ją mniejszymi kamieniami. Dno wyłożono dwoma płaskimi kamieniami, na których ustawiono klosz. Górną część grobu zamknięto czterema kamieniami. W jego wnętrzu znajdowała się niewielka ilość przepalonych kości ludzkich. Tego rodzaju konstrukcje grobów są bardzo rzadko spotykane na cmentarzyskach pomorsko-kloszowych. Z dotychczas znanych środkowopolskich cmentarzysk za formę mieszaną skrzynkowo - klo-

szową uznano tylko grób popielnicowy z Woli Łobudzkiej, choć analiza jego planu budzi poważne wątpliwości (I. Jadczykowska 1991, tabl. I: 4) i skłania do jego interpretacji jako formy kloszowej w obwarowaniu kamiennym.

Podtyp 3 reprezentują dwa groby 80 (ryc. 15: 1) i 120 (ryc. 20: 1), które określamy jako symboliczne. Zbudowane zostały z płyt kamiennych i otoczaków, które tworzyły zwłaszcza w przypadku grobu 80 dość zwarte obwarowanie. W obu grobach nie stwierdzono obecności przepalonych kości ludzkich, natomiast znajdowało się tu wyposażenie grobowe. W pierwszym wypadku były to nóż i szpila żelazne, w drugim fragmenty naczyń.

Typ 7 jest najliczniejszym na omawianym cmentarzysku. Obejmuje on groby w obwarowaniu kamiennym. Wyróżniamy w jego obrębie trzy podtypy.

Podtyp 1 to groby jamowe w obwarowaniu kamiennym. Wśród nich możemy wydzielić dwie odmiany. Odmiana a charakteryzuje się brakiem czytelnej jamy grobowej. Przepalone kości ludzkie oraz inne elementy wyposażenia zostały rozrzucone pomiędzy kamieniami tworzącymi obwarowanie. Zaliczamy tu prawdopodobne groby 3 (ryc. 9: 6) i 5 (ryc. 10: 8) oraz 109 (ryc. 19: 1), 115 (ryc. 19: 2) i 126 (ryc. 20: 3). Odmiana b to groby jamowe w wyraźnej jamie grobowej. Zamieszczamy tu groby 86 (ryc. 16: 6), 90 (ryc. 17: 1), 94 (ryc. 17: 2) oraz 194 (ryc. 22: 1).

Podtyp 2 obejmuje groby popielnicowe w obwarowaniu kamiennym. Tu również możemy wyróżnić dwie odmiany. Odmiana a to groby założone bezpośrednio w warstwie żółtego piasku. Są to groby 1 (ryc. 8: 1) z czterema popielnicami i 34 (ryc. 10: 1), pojedynczy. Odmiana b to groby z resztkami stosu ciałopalnego. Zaliczamy do niej groby 59 (ryc. 13: 1), 78 (ryc. 14: 1) i 95 (ryc. 17: 3).

Jako ostatni podtyp 3 reprezentuje grób 83 symboliczny, w którego wypełnisku znajdowały się wyłącznie fragmenty misy (ryc. 15: 4).

Podsumowując tę klasyfikację stwierdzamy, że grobów bez żadnych konstrukcji kamiennych

na cmentarzysku w Kolonii Rychłocice odkryto 13, w tym 4 jamowe i 9 popielnicowych. Grobów kloszowych stwierdzono 6, w tym 4 popielnicowe, z czego 2 w obwarowaniu kamiennym, 1 jamowy w obwarowaniu kamiennym i 1 symboliczny. Grobów skrzynkowych wydzielono 11, w tym 7 jamowych, 1 popielnicowy i 1 jamowy kloszowy (!) i 2 symboliczne. Grobów w obwarowaniu kamiennym zarejestrowano 17, w tym 10 jamowych, 6 popielnicowych, 1 popielnicowo - jamowy i 1 symboliczny. Zwraca uwagę w tym zestawieniu fakt dużej liczby grobów jamowych w różnych odmianach konstrukcyjnych. Jest ich w sumie 22, co stanowi blisko połowę wszystkich grobów odkrytych na cmentarzysku pomorsko-kloszowym.

Jest to więc kolejne cmentarzysko kultury pomorsko-kloszowej, na którym widoczne są w obrzędzie pogrzebowym zarówno elementy klasyczne tej kultury (groby skrzynkowe), jak i pochówki kloszowe, które również są spotykane w formie skrzynkowej. Groby jamowe obecne na omawianym cmentarzysku w różnych odmianach (także skrzynkowej i w obwarowaniu kamiennym) znane są już w najwcześniejszej fazie kultury pomorskiej i spotykane na cmentarzyskach przez cały okres trwania tej kultury, choć nigdy nie należą do licznych (T. Malinowski 1969, s. 42), co raczej nie potwierdzają materiały z prezentowanego cmentarzyska. Cechą charakterystyczną grobów popielnicowych jest przykrywanie popielnic misą oraz częste stosowanie podkładek z fragmentów mis pod popielnice. Groby symboliczne spotykane na cmentarzyskach dość sporadycznie w zasadzie na całym terenie kultury pomorskiej (I. Jadczykowska 1991, s. 45), co potwierdza również omawiane cmentarzysko. Wyjątkiem jest tu cmentarzysko w Różycach - Starej Wsi, skąd pochodzi ich aż 10 w odmianie kloszowej (H. Wiklak 1998, s. 225). Dużą grupę stanowią groby w obwarowaniu kamiennym. Generalnie prezentowane cmentarzysko kultury pomorskiej potwierdza dotychczasowe ustalenia dotyczące zróżnicowania form grobów na obszarze środkowej Polski (I. Jadczykowska 1995, s. 144-147). Cmentarzysko w Kolonii Rychłocice jest więc kolejnym obiektem sepulkralnym, na którym obserwujemy zarówno skrzyn-

kową, kloszową, popielnicową i jamową formę grobów z różnymi ich odmianami. Zjawisko to zdaje się być efektem wymieszania różnych grup ludzkich w wyniku ich migracji zarówno z północy, z rdzennego obszaru kultury pomorskiej, jak i z północnego wschodu, na miejscowe podłoże kultury łużyckiej. Na obszarze środkowej Warty doszło zatem do asymilacji różnych prądów kulturowych, których efektem było powstanie cmentarzysk o bardzo zróżnicowanym obrzędzie pogrzebowym. Czas tych przesunięć mógł być jednak różny.

Na omawianym cmentarzysku przeważały groby pojedyncze, ponadto stwierdzono 9 podwójnych i 1 wielokrotny. W grobach podwójnych przeważała kobieta lub dorosły + dziecko (7 - krotnie), w dwóch wypadkach stwierdzono dziecko + dziecko. W pochówku wielokrotnym (grób 107) znajdowały się szczątki kobiety, nieokreślonego dorosłego oraz dziecka. Większość szczątków kostnych posiada silny i bardzo silny stopień przepalenia, a w części grobów stwierdzono także nierównomierne przepalenie.

Na koniec należy także zaznaczyć, że w 16 pochówkach odkrytych w 15 grobach (31,25% wszystkich grobów kultury pomorsko-kloszowej) obok przepalonych kości ludzkich znajdowały się także przepalone kości zwierzęce³. Obejmują one szerokie spektrum zróżnicowania form grobów tej kultury na omawianym cmentarzysku zarówno mężczyzn, kobiet i dzieci.

CHRONOLOGIA

Za najstarsze chronologicznie elementy kultury pomorskiej w centralnej Polsce, przyjmuje się przede wszystkim skrzynkową formę grobu zawierającą kilka popielnic, popielnice twarzowe oraz pokrywy czapkowe (I. Jadczykowska 1992, s. 220). Żadna z tych form kulturowych na omawianym stanowisku nie została stwierdzona. Musimy zatem przyjąć, że omawiane cmentarzysko, oczywiście w części przebadanej archeologicznie,

³ Wskutek znaczącego zmniejszenia dotacji z MKiDN na przygotowanie monografii stanowiska analizy kości zwierzęcych nie wykonano.

zostało założone nieco później, niż dotychczas przyjmowano (I. Jadczykowa 1992, s. 225). W zaprezentowanym materiale archeologicznym prawie brak jest dobrych wyznaczników chronologicznych, w związku z czym musimy oprzeć się na analizie stylistycznej ceramiki. Do form nawiązujących niewątpliwie do materiałów kultury łużyckiej z okresu halsztackiego należą naczynia podgrupy 1c, które stwierdzono w grobach 1, 34, 106, 114, 224 i 232. Wykazują one dość duży związek z naczyniami grupy 1a wyróżnionymi dla materiałów późnej środkowopolskiej kultury łużyckiej (I. Jadczykowa 2001, s. 95 ryc. 3). Podobny związek wykazuje naczynie podgrupy 1d z grobu 59 z naczyniami podgrupy 2a kultury łużyckiej (I. Jadczykowa 2001, s. 97 ryc. 4) oraz podgrupy 2c stwierdzone w grobach 49, 84 i 106. Zwłaszcza te ostatnie znajdują swoje odpowiedniki na cmentarzyskach z obszaru Mazowsza w grupie A₁ III c obejmującej garnki chropowate z krótką szyjką i karbowaną krawędzią o cechach stylistyki halsztackiej (M. Andrzejowska, T. Węgrzynowicz 1997, s. 101, 105). Wyjątkowym naczyniem jest popielnica z grobu 42 mająca formę amfory (grupa 3), wyraźnie nawiązująca do tej grupy naczyń spotykanych w kulturze łużyckiej (I. Jadczykowa 2001, s. 100 ryc. 6). Również nawiązania do starszego podłoża kulturowego wykazują naczynia podgrupy 4a pochodzące z grobów 1, 20, 34, 42, 48, 76, 120, 194 i 221. Szpila ze stopu miedzi z grobu 79 może być w tym wypadku bardziej charakterystyczna dla starszych materiałów kultury pomorskiej (S. Nosek 1946, s. 21). Na liczne kontakty między kulturą pomorsko-kloszową a kulturą łużycką na obszarze Polski środkowej zwrócono ostatnio w literaturze baczniejszą uwagę (B. Muzolf, W. Lorkiewicz 2005, s. 212). Przedstawione powyżej zależności są więc tego potwierdzeniem. Ciekawie prezentują się formy grobów, w których stwierdzono ceramikę nawiązującą do stylistyki naczyń kultury łużyckiej. Jest ich w sumie 17, w tym 4 groby popielnicowe, 4 groby popielnicowe w obwarowaniu kamiennym, 3 groby jamowe w obwarowaniu kamiennym, 4 groby skrzynkowe i 2 groby kloszowe. To duże zróżnicowanie form obrządku pogrzebowego zdaje się

wskazywać, że cmentarzysko w Kolonii Rychłocice na stan. 1 założono w okresie, kiedy na podłoże kultury łużyckiej nasunęły się już zarówno grupy związane z klasyczną kulturą pomorską, jak i kulturą grobów kloszowych. Prawdopodobnym więc jest, że ta dość duża grupa zespołów grobowych (17 grobów) prezentuje najstarszy horyzont związany z początkiem użytkowania omawianego cmentarzyska, który możemy łączyć z wczesnym okresem lateńskim, a być może dopiero z młodszym odcinkiem LTA i LTB. Na takie datowanie początków osadnictwa kultury pomorsko-kloszowej nad środkową Wartą zwracają właśnie uwagę B. Muzolf i W. Lorkiewicz (2005, s. 210). Nasuwa się tu wniosek, że osadnictwo kultury łużyckiej musiało tu przetrwać przynajmniej do początków wczesnego okresu lateńskiego, kiedy to doszło do asymilacji różnych oddziaływań kulturowych, w efekcie których powstały cmentarzyska o bardzo zróżnicowanym obrządku pogrzebowym.

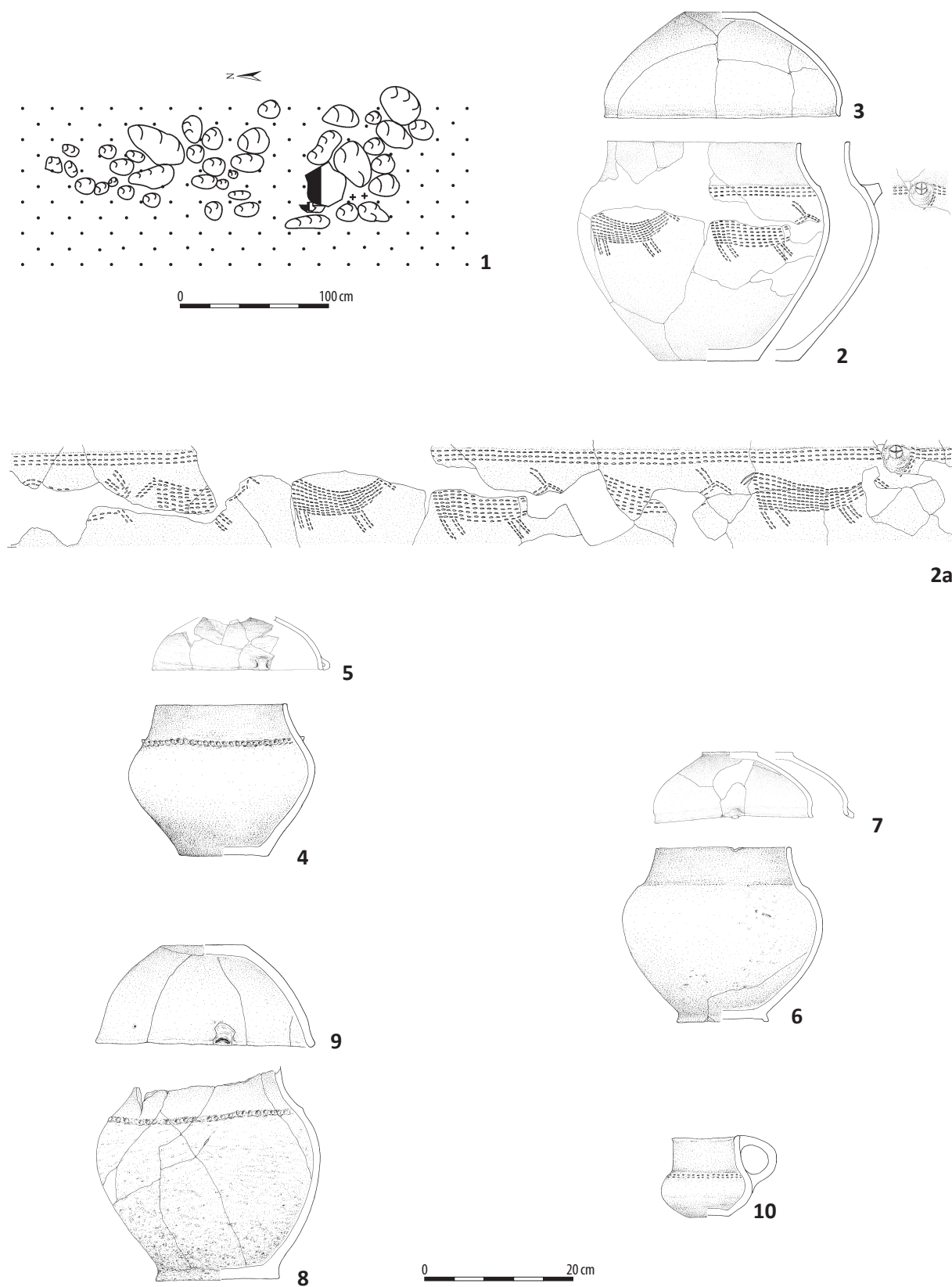
Z horyzontem końcowym kultury pomorsko-kloszowej związany jest grób 221 popielnicowy bez konstrukcji kamiennych. Jako popielnicy użyto w nim naczynie grupy 1e z parą uszu rozmieszczoną symetrycznie przy wylewie. Tego rodzaju garnki, dotychczas nie notowane w materiałach środkowopolskich, na obszarze Mazowsza i Podlasia wiązane są z etapem schyłkowym kultury grobów kloszowych, podobnie jak zanik kloszowej formy grobów (M. Andrzejowska 1995, s. 136). Na prezentowanym cmentarzysku grobów kloszowych w stosunku do przebadanej jego części nie stwierdzono zbyt wiele. Są to 4 groby popielnicowe, w tym 2 w obwarowaniu kamiennym, 1 jamowy w obwarowaniu kamiennym, 1 skrzynkowy – kloszowy oraz 1 symboliczny bez konstrukcji kamiennych. Może to również świadczyć o dość późnej pozycji chronologicznej cmentarzyska. Na szczególną uwagę zasługują tu dwa groby skrzynkowo – kloszowe będące doskonałym przykładem asymilacji dwóch różnych form obrządku pogrzebowego. Pozostałe groby z cmentarzyska w Kolonii Rychłocice nie posiadają wyraźniejszych cech chronologicznych. Jedynym nieco istotniejszym wyróżnikiem chronologicznym pozaceramicznym jest tu żelazna szpila z ła-

będzią szyjką i tarczką z grobu 80, którą w świetle ostatnich ustaleń możemy również umieszczać w schyłkowej fazie kultury pomorskiej (B. Muzolf, W. Lorkiewicz 2005, s. 210).

Przedstawione powyżej uwagi na temat chronologii cmentarzyska kultury pomorskiej w Kolonii Rychłocice pozwalają przyjąć, że początek jego użytkowania nastąpił nieco później niż dotychczas przyjmowano. Analiza form grobów, ceramiki i nielicznych przedmiotów metalowych pozwala określić jego chronologię w dość szerokich ramach obejmujących wczesny (być może późniejsza jego faza) i środkowy okres lateński.

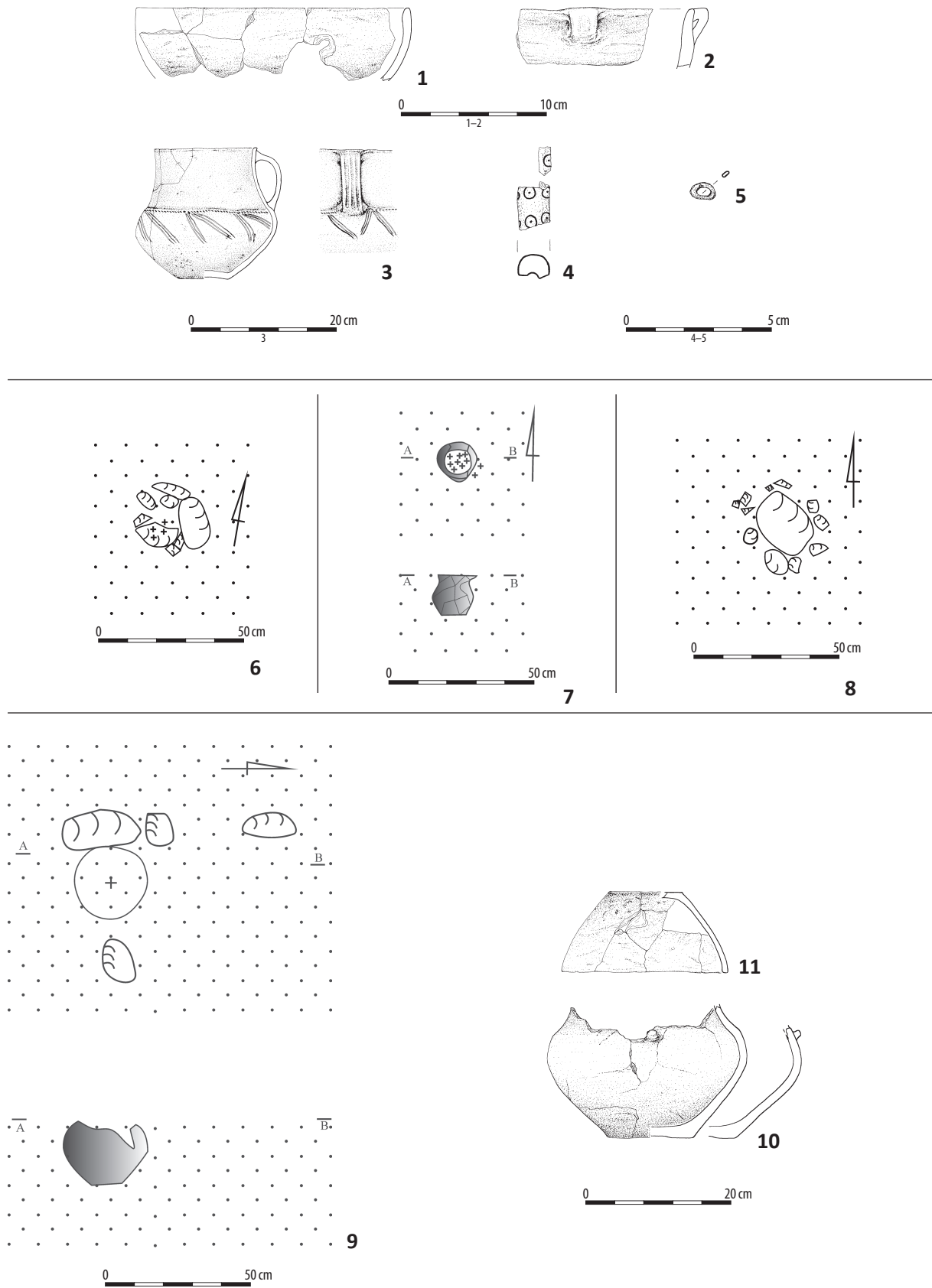
Rejon Rychłocice znany jest z odkryć dość licznych śladów osadnictwa ludności kultury pomorskiej o charakterze sepulkralnym. Na niewielkie cmentarzysko tej kultury położone przy drodze z Brzykowa do Siemiechowa natrafiono w 1969

roku odkrywając pięć grobów ciałopalnych, 3 skrzynkowe oraz 2 jamowe (M. Jazdzewska-Majdowa 1969). Kolejny grób popielnicowy w obwarowaniu kamiennym tej kultury odkryto kilkaset metrów na południe od stanowiska 1 w Kolonii Rychłocice (zbiory Muzeum Miasta Pabianic). Groby na cmentarzyskach kultury pomorsko-kloszowej występują niekiedy w znacznym rozproszeniu, dlatego też możliwe jest również, że należy on do omawianego cmentarzyska. Z Rychłocice pochodzi także skarb datowany na okres halsztacki zawierający m.in. 19 paciorków szklanych granatowo – niebieskich zdobionych białą nitką szklaną (Z. Durczewski 1937–1939, s. 252–254), w którym odnajdujemy analogie do paciorków odkrytych w grobie 78 z Kolonii Rychłocice. Natomiast stanowiska o charakterze osadowym kultury pomorsko-kloszowej dotychczas w tym rejonie nie udało się odkryć.

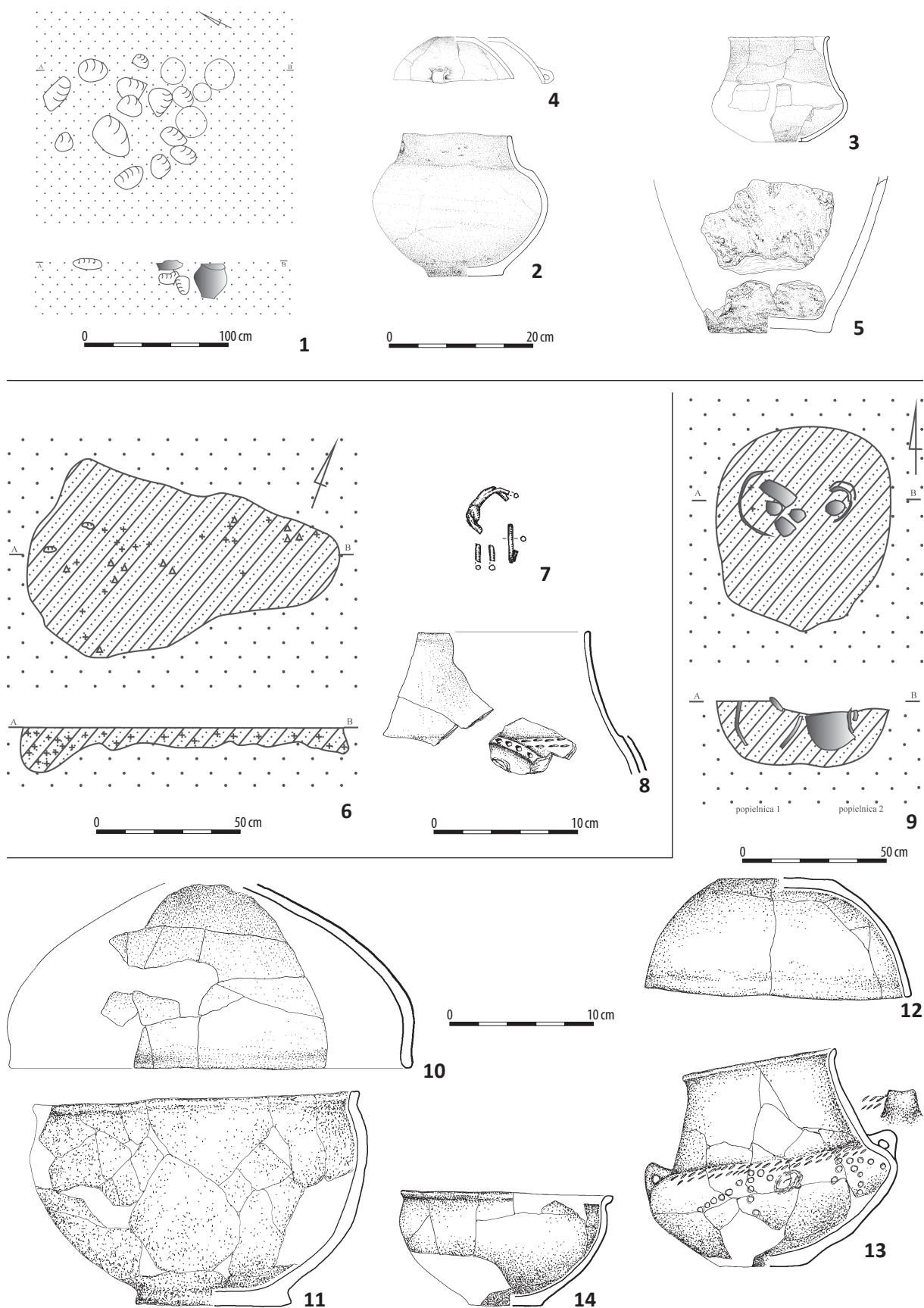
Ryc. 8. Kolonia Rychłocice stan. 1, pow. Wieluń, woj. łódzkie. Grób 1. 2-10: glina.

Fig. 8. Kolonia Rychłocice site 1, district of Wieluń, province of Łódź. Grave 1. 2-10: clay

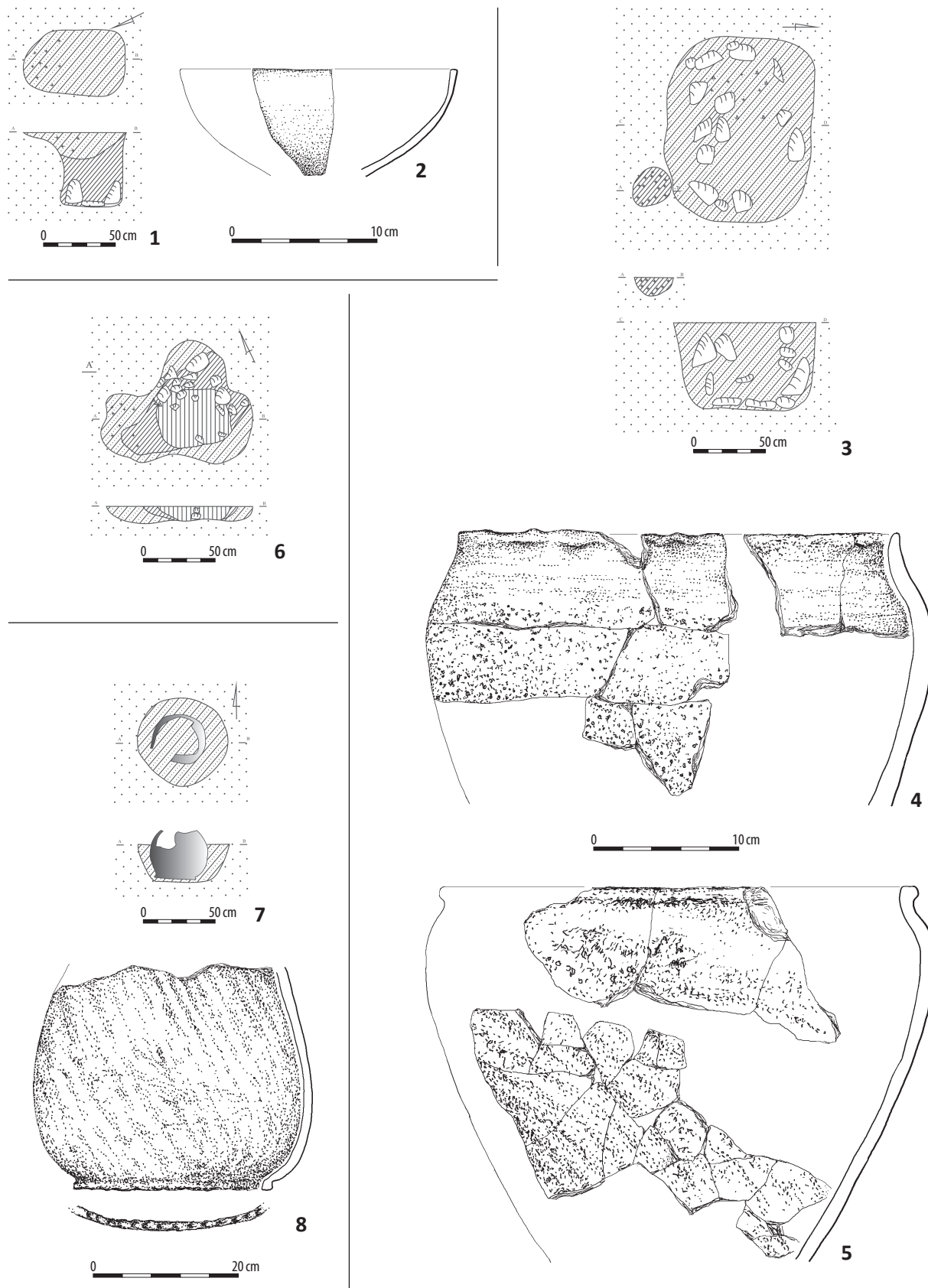
Ryc. 9. Kolonia Rychłocice stan. 1, pow. Wieluń, woj. łódzkie. 1-5: grób 1; 6: grób 3; 7: grób 4; 8: grób 5; 9-11: grób 20. 1-3, 10-11: glina; 4: kość; 5: stop miedzi.

Fig. 9. Kolonia Rychłocice site 1, district of Wieluń, province of Łódź. 1-5: grave 1; 6: grave 3; 7: grave 4; 8: grave 5; 9-11: grave 20. 1-3, 10-11: clay; 4: bone; 5: copper alloy.

Ryc. 10. Kolonia Rychłocice stan. 1, pow. Wieluń, woj. łódzkie. 1–5: grób 34; 6–8: grób 39; 9–14: grób 42. 2–5, 8, 10–14: glina; 7: stop miedzi.

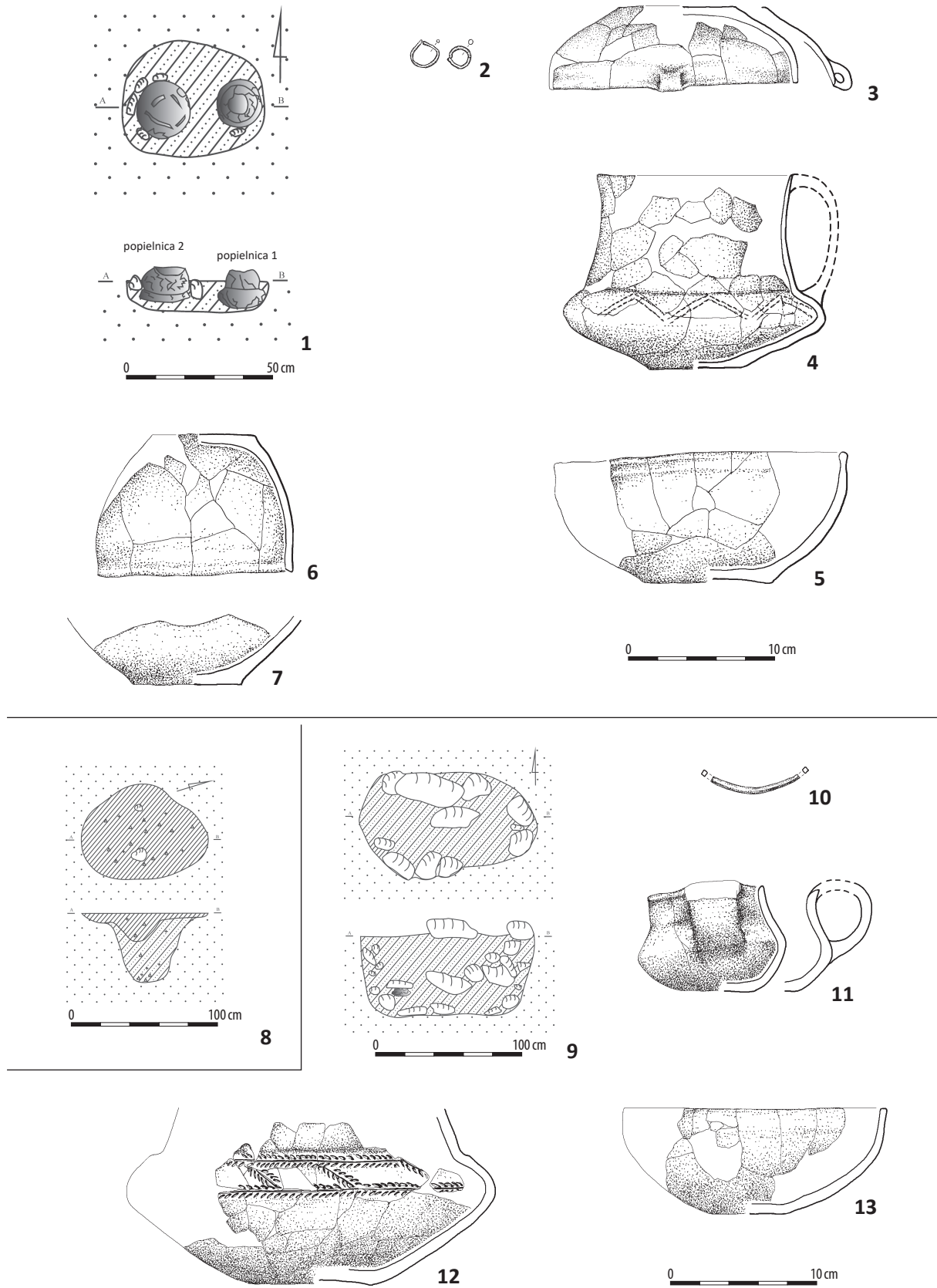
Fig. 10. Kolonia Rychłocice site 1, district of Wieluń, province of Łódź. 1–5: grave 34; 6–8: grave 39; 9–14: grave 42. 2–5, 8, 10–14: clay; 7: copper alloy.

Ryc. 11. Kolonia Rychłocice stan. 1, pow. Wieluń, woj. łódzkie. 1-2: grób 48; 3-5: grób 49; 6: grób 51; 7-8: grób 52. 2, 4-5, 8: glina.

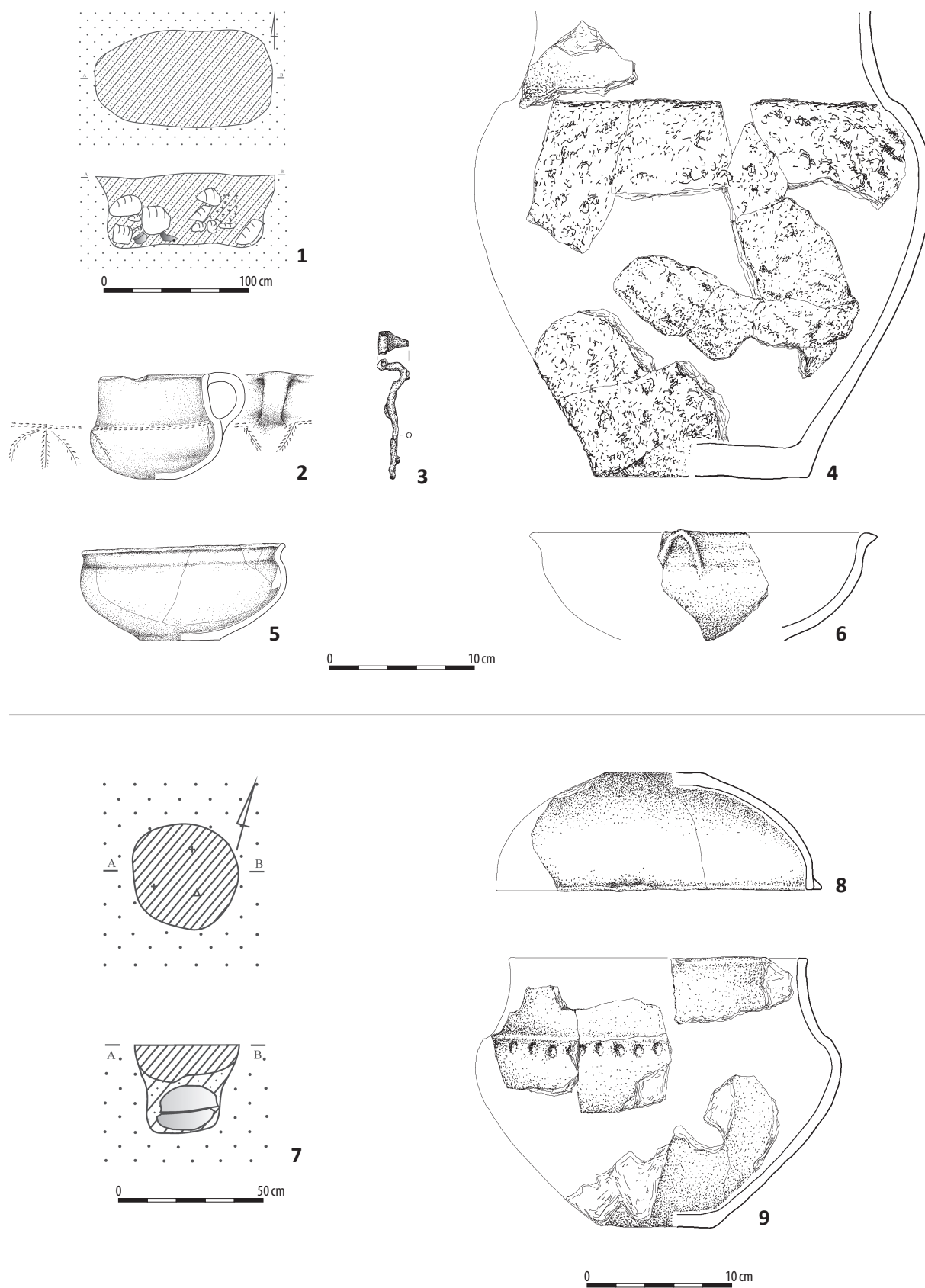
Fig. 11. Kolonia Rychłocice site 1, district of Wieluń, province of Łódź. 1-2: grave 48; 3-5: grave 49; 6: grave 51; 7-8: grave 52. 2, 4-5, 8: clay.

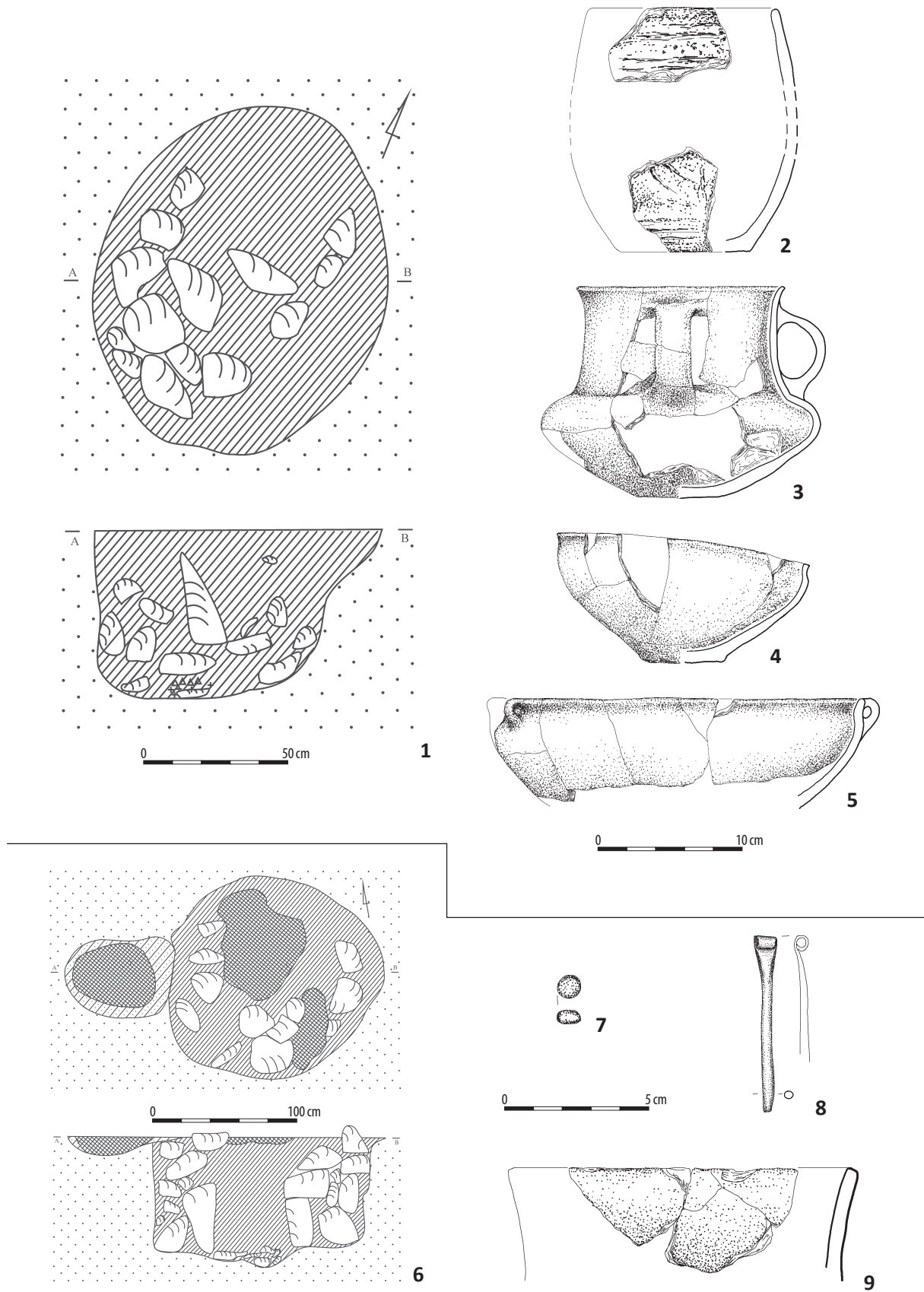
Ryc. 12. Kolonia Rychłocice stan. 1, pow. Wieluń, woj. łódzkie. 1–7: grób 53; 8: grób 54; 9–13: grób 55. 3–7, 11–13: glina; 2, 10: stop miedzi.

Fig. 12. Kolonia Rychłocice site 1, district of Wieluń, province of Łódź. 1–7: grave 53; 8: grave 54; 9–13: grave 55. 3–7, 11–13: clay; 2, 10: copper alloy.

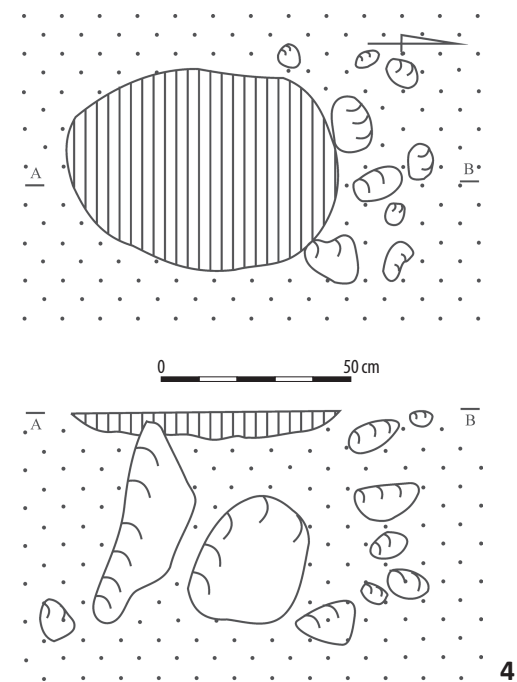
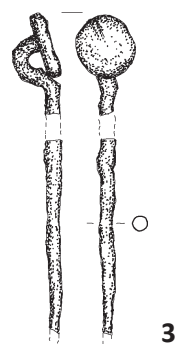
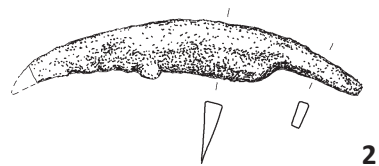
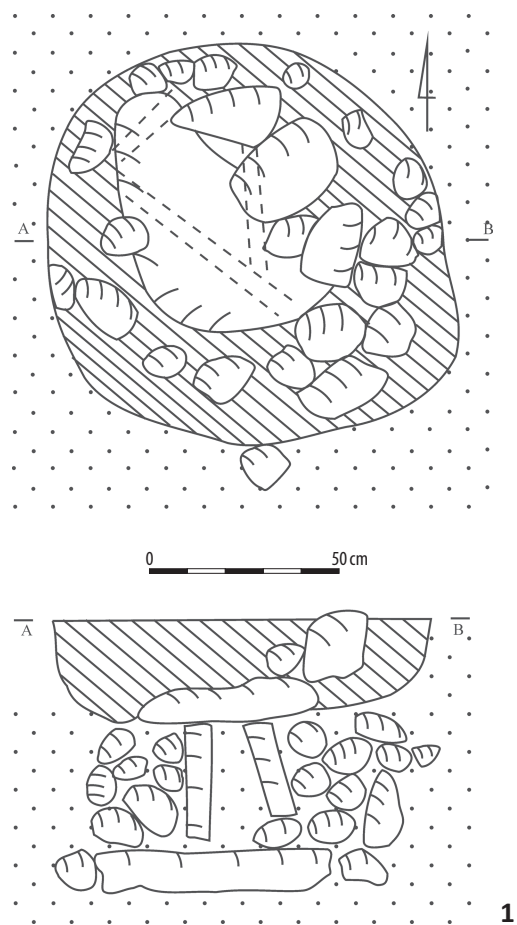
Ryc. 13. Kolonia Rychłocice stan. 1, pow. Wieluń, woj. łódzkie. 1-6: grób 59; 7-9: grób 76. 2, 4-6, 8-9: glina; 3: żelazo.

Fig. 13. Kolonia Rychłocice site 1, district of Wieluń, province of Łódź. 1-6: grave 59; 7-9: grave 76. 2, 4-6, 8-9: clay; 3: iron.

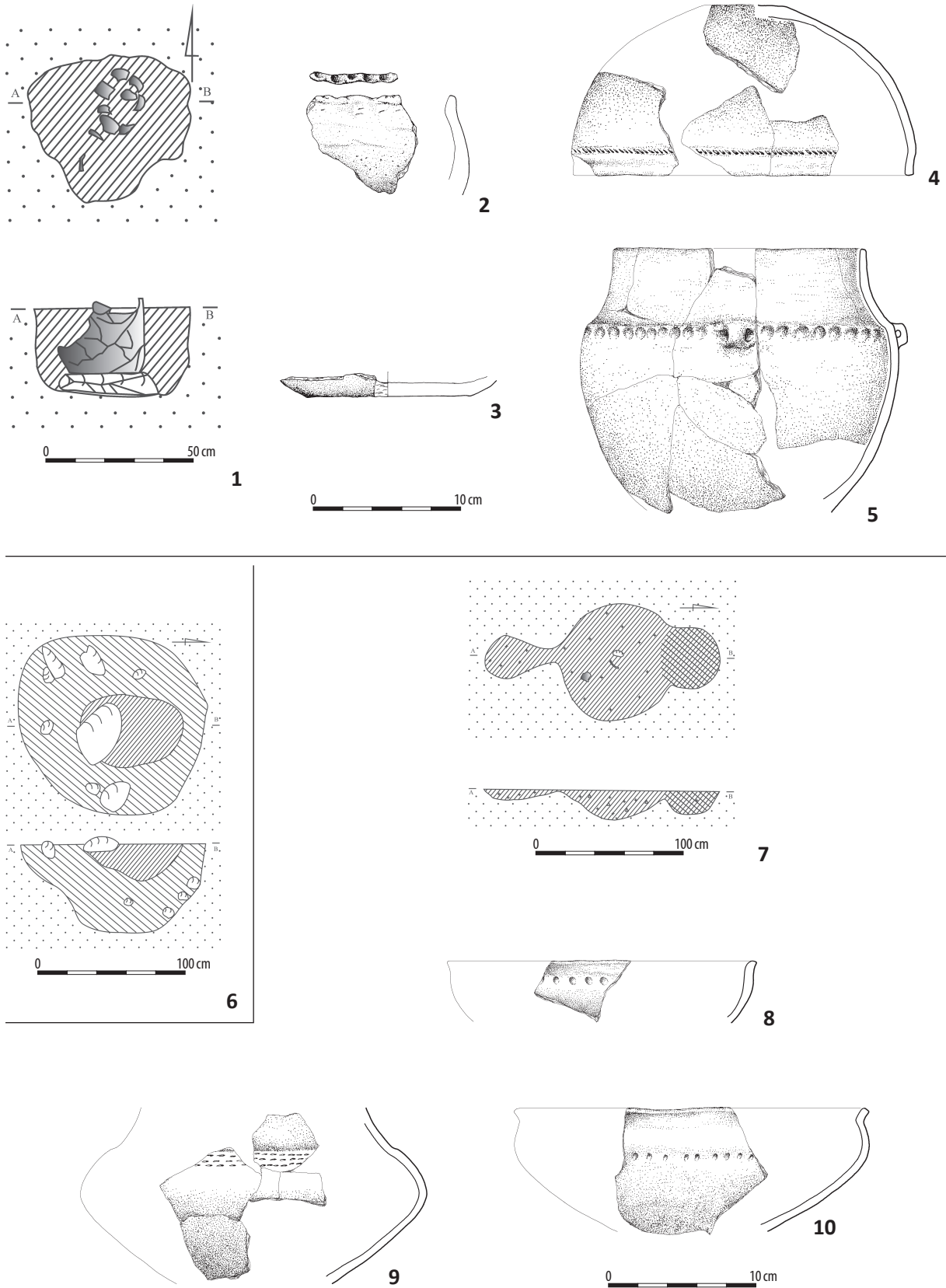
Ryc. 14. Kolonia Rychłocice stan. 1, pow. Wieluń, woj. łódzkie. 1-5: grób 78; 6-9: grób 79. 2-5, 9: glina; 7-8: stop miedzi.

Fig. 14. Kolonia Rychłocice site 1, district of Łódź, province of Łódź. 1-5: grave 78; 6-9: grave 79. 2-5, 9: clay; 7-8: copper alloy.

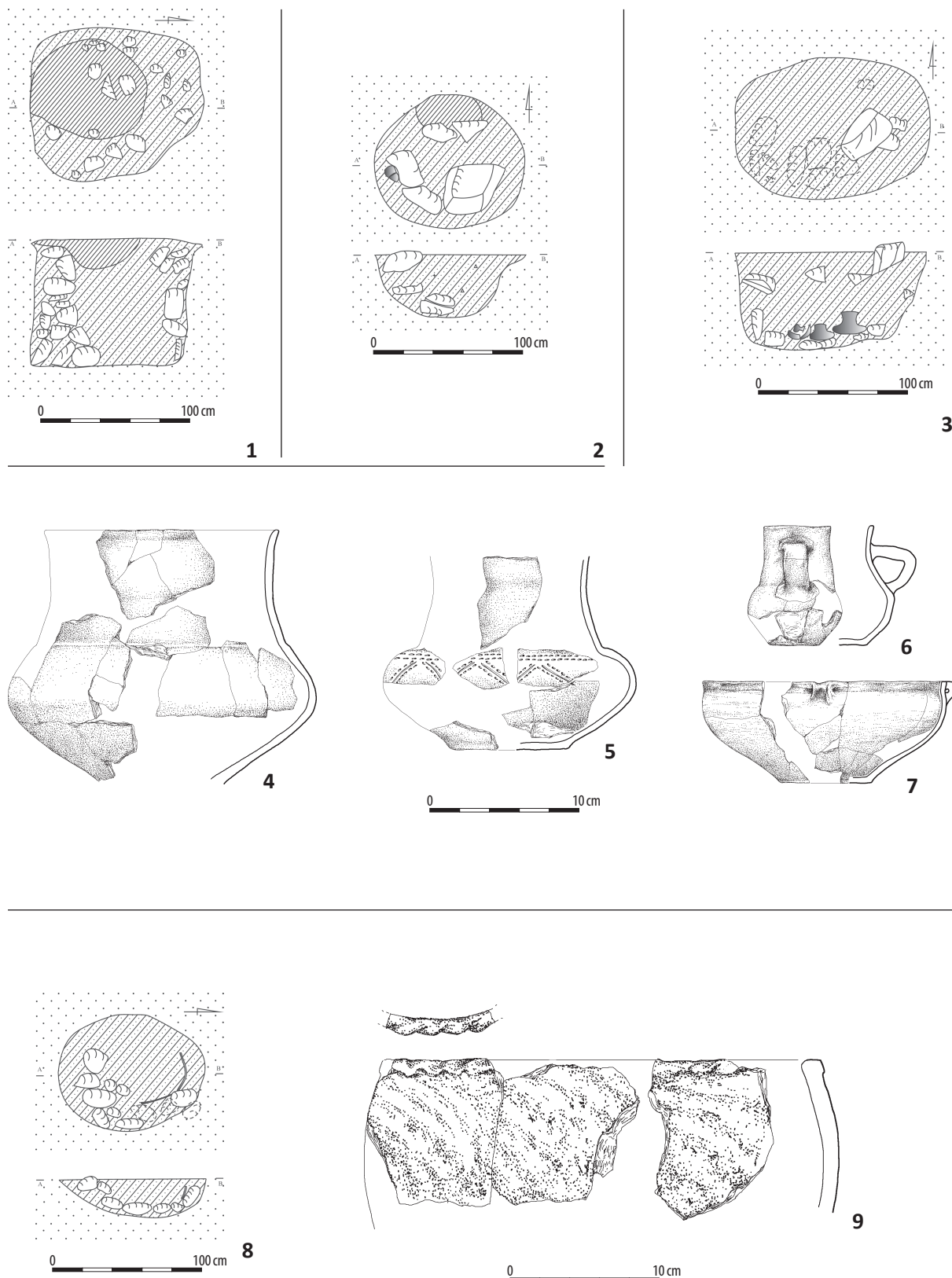
Ryc. 15. Kolonia Rychłocice stan. 1, pow. Wieluń, woj. łódzkie. 1-3: grób 80; 4-5: grób 83. 5: glina; 2-3: żelazo.

Fig. 15. Kolonia Rychłocice site 1, district of Wieluń, province of Łódź. 1-3: grave 80; 4-5: grave 83. 5: clay; 2-3: iron.

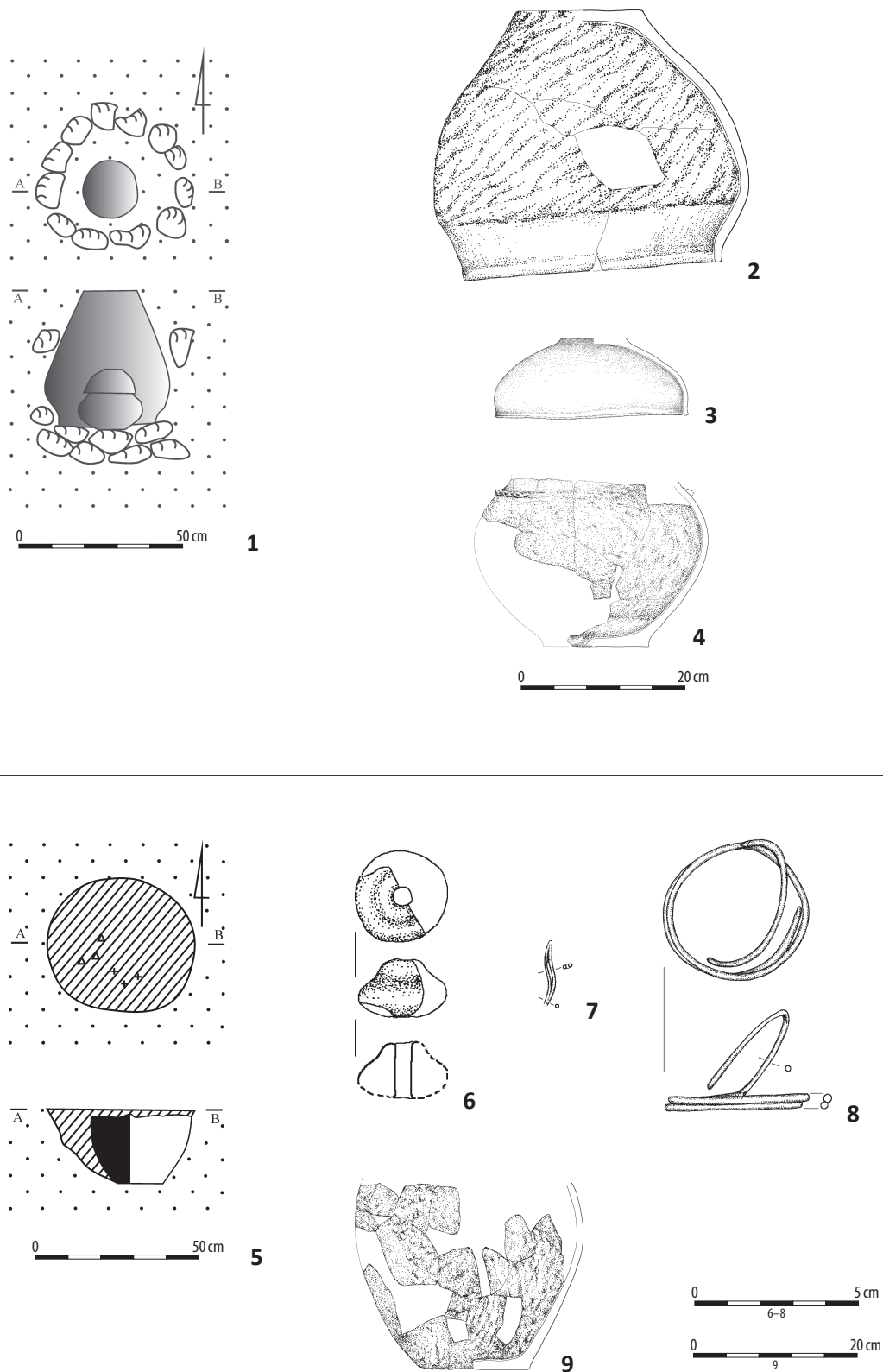
Ryc. 16. Kolonia Rychłocice stan. 1, pow. Wieluń, woj. łódzkie. 1-5: grób 84; 6: grób 86; 7-10: grób 88. 2-5, 8-10: glina.

Fig. 16. Kolonia Rychłocice site 1, district of Wieluń, province of Łódź. 1-5: grave 84; 6: grave 86; 7-10: grave 88. 2-5, 8-10: clay.

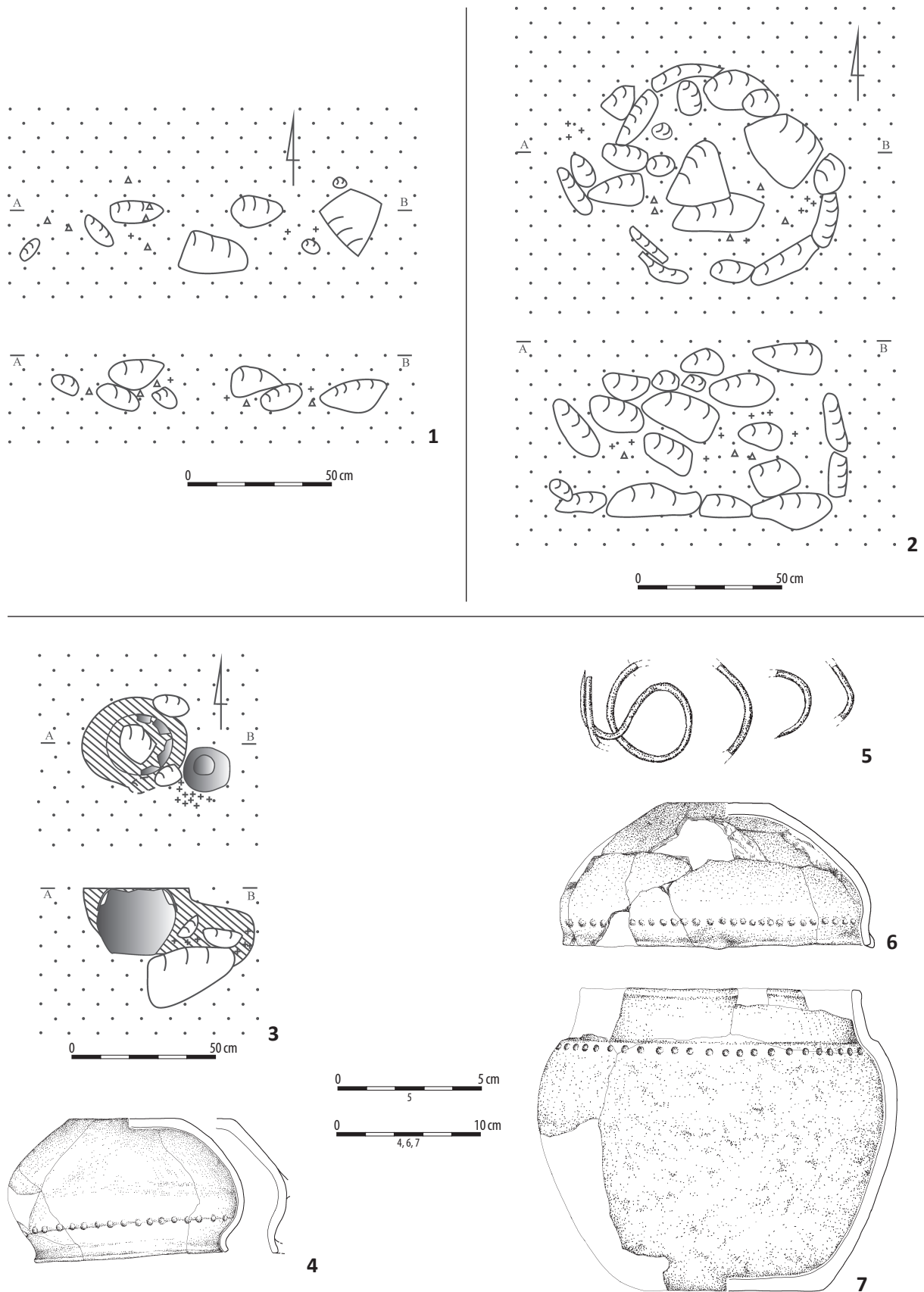
Ryc. 17. Kolonia Rychłocice stan. 1, pow. Wieluń, woj. łódzkie. 1: grób 90; 2: grób 94; 3-7: grób 95; 8-9: grób 98. 4-7, 9: glina.

Fig. 17. Kolonia Rychłocice site 1, district of Wieluń, province of Łódź. 1: grave 90; 2: grave 94; 3-7: grave 95; 8-9: grave 98. 4-7, 9: clay.

Ryc. 18. Kolonia Rychłocice stan. 1, pow. Wieluń, woj. łódzkie. 1-4: grób 106; 5-9: grób 107. 2-4, 6, 9: glina; 7-8: stop miedzi.

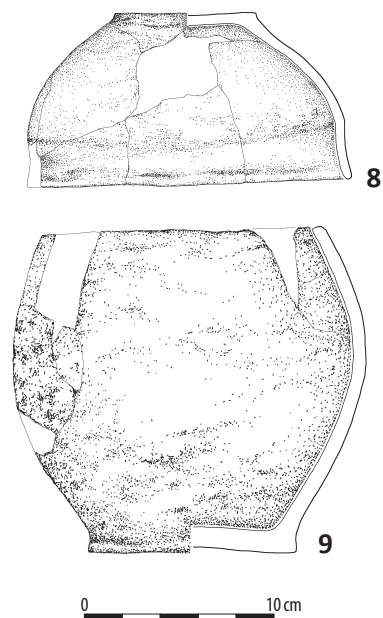
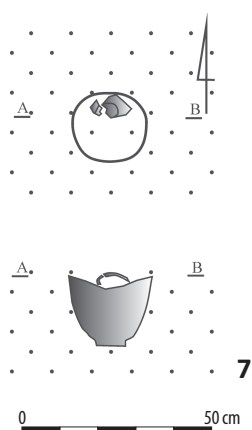
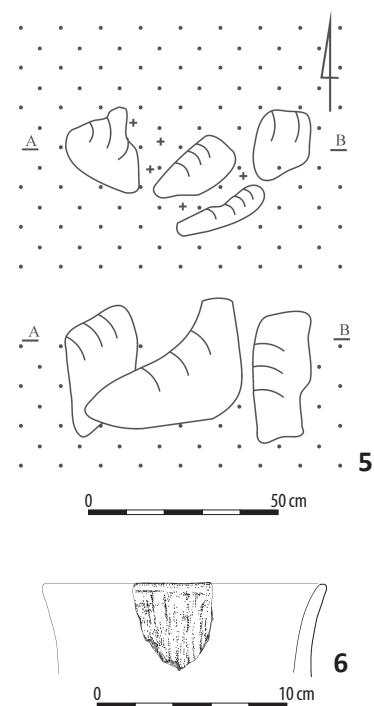
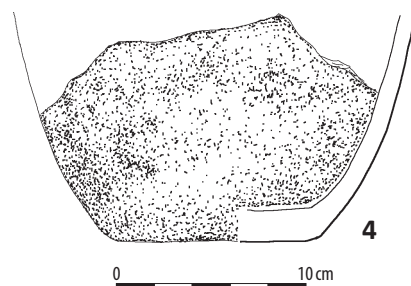
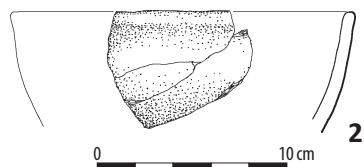
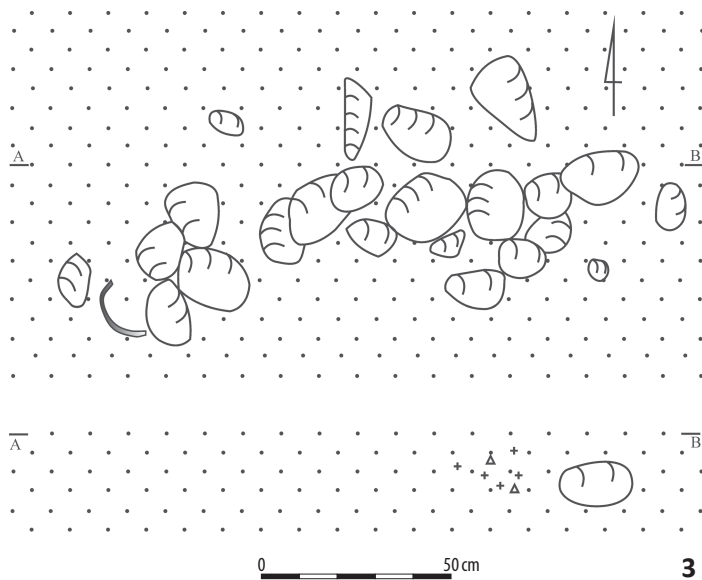
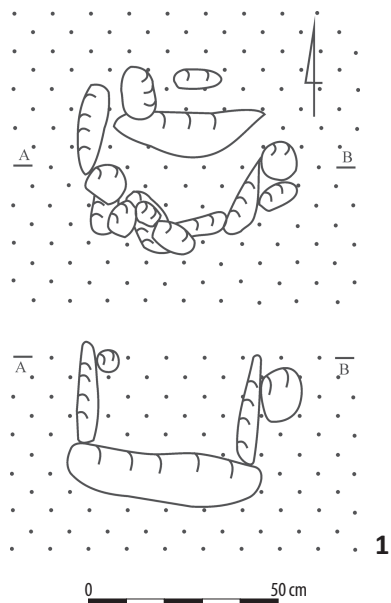
Fig. 18. Kolonia Rychłocice site 1, district of Wieluń, province of Łódź. 1-4: grave 106; 5-9: grave 107. 2-4, 6, 9: clay; 7-8: copper alloy.

Ryc. 19. Kolonia Rychłocice stan. 1, pow. Wieluń, woj. łódzkie. 1: grób 109; 2: grób 115; 3-7: grób 114. 4, 6-7: glina; 5: stop miedzi.

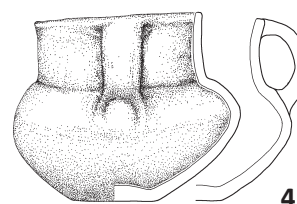
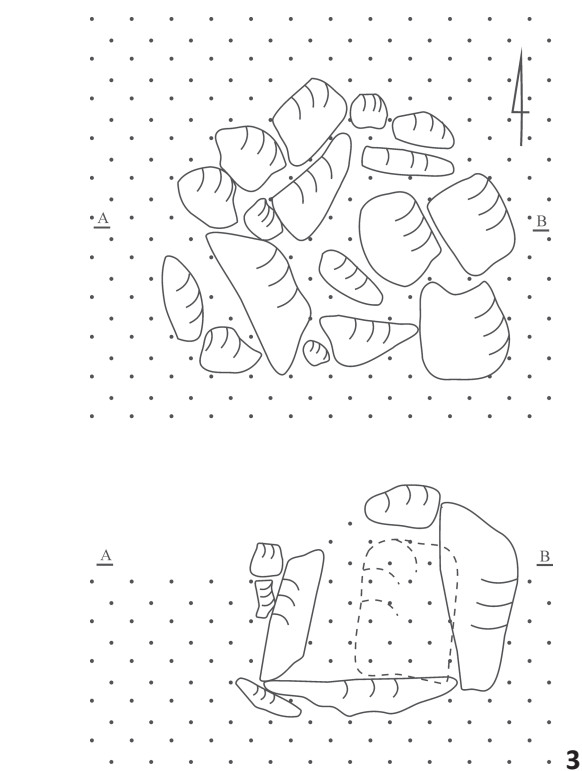
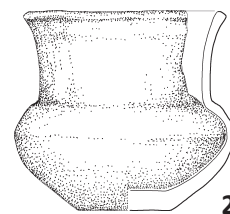
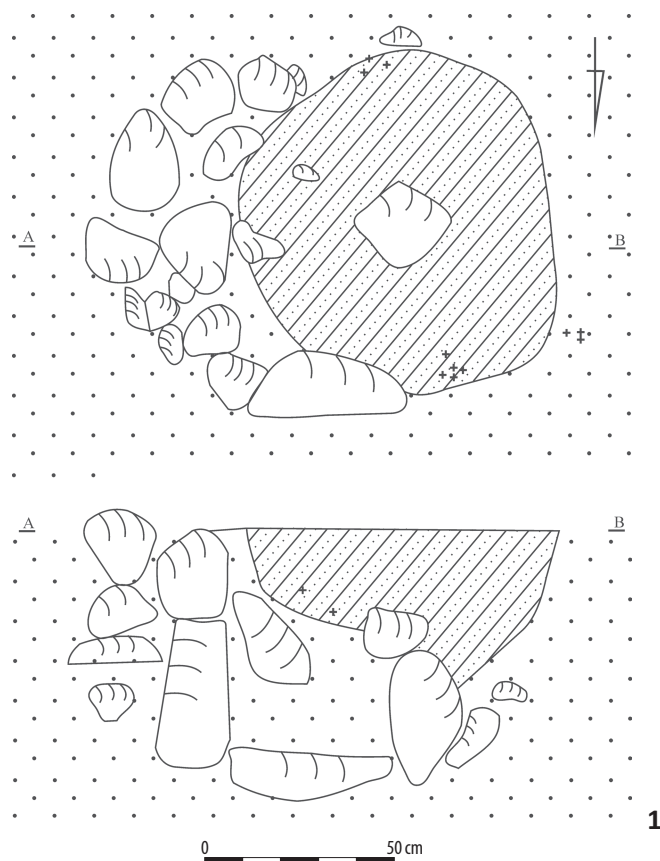
Fig. 19. Kolonia Rychłocice site 1, district of Wieluń, province of Łódź. 1: grave 109; 2: grave 115; 3-7: grave 114. 4, 6-7: clay; 5: copper alloy.

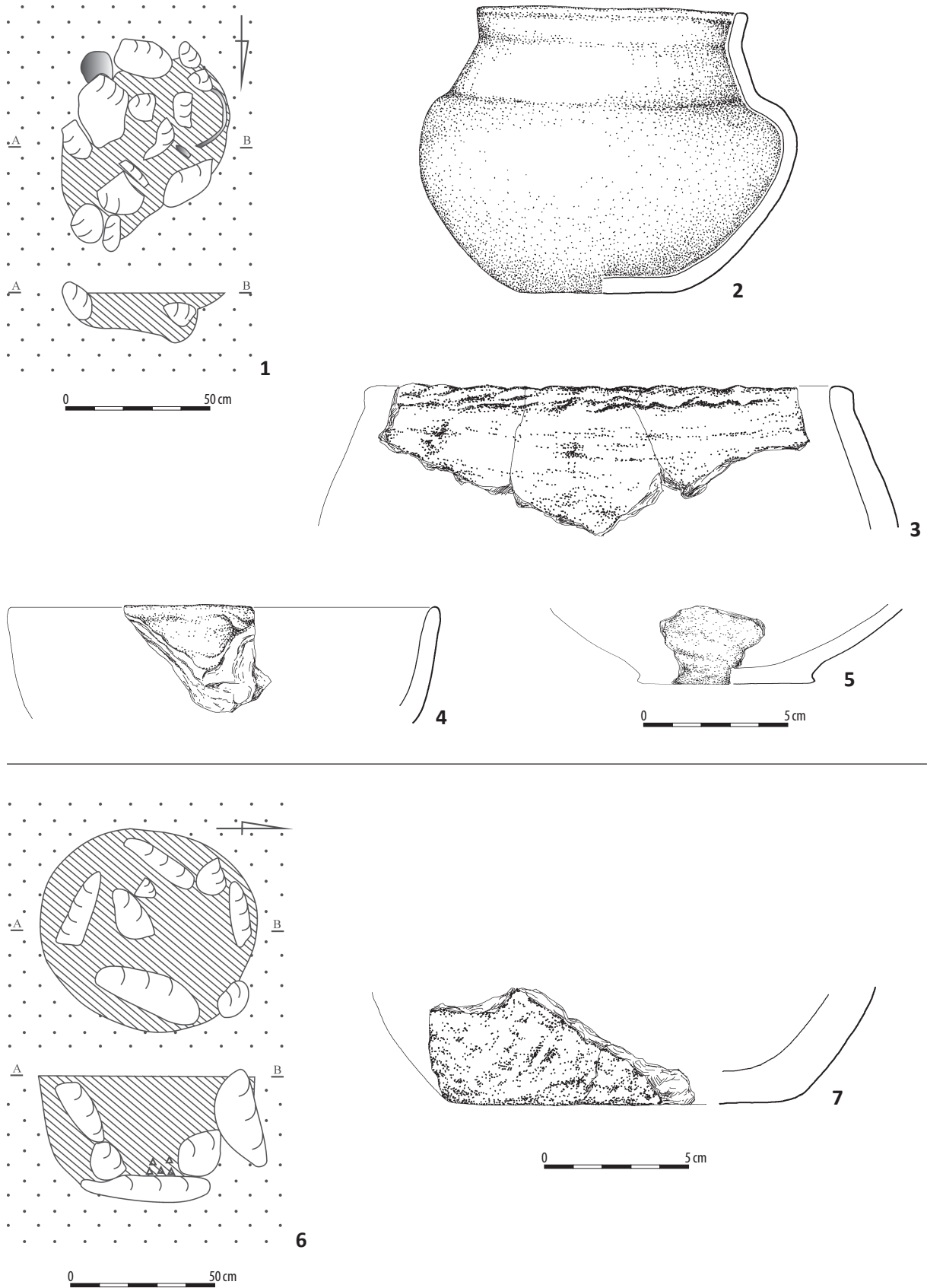
Ryc. 20. Kolonia Rychłocice stan. 1, pow. Wieluń, woj. łódzkie. 1–2: grób 120; 3–4 : grób 126; 5–6: grób 163 kultury lużyckiej; 7–9: grób 164. 2, 4, 6, 8–9: glina.

Fig. 20. Kolonia Rychłocice site 1, district of Wieluń, province of Łódź. 1–2: grave 120; 3–4: grave 126; 5–6: Lusatian Culture grave 163; 7–9: grave 164. 2, 4, 6, 8–9: clay.

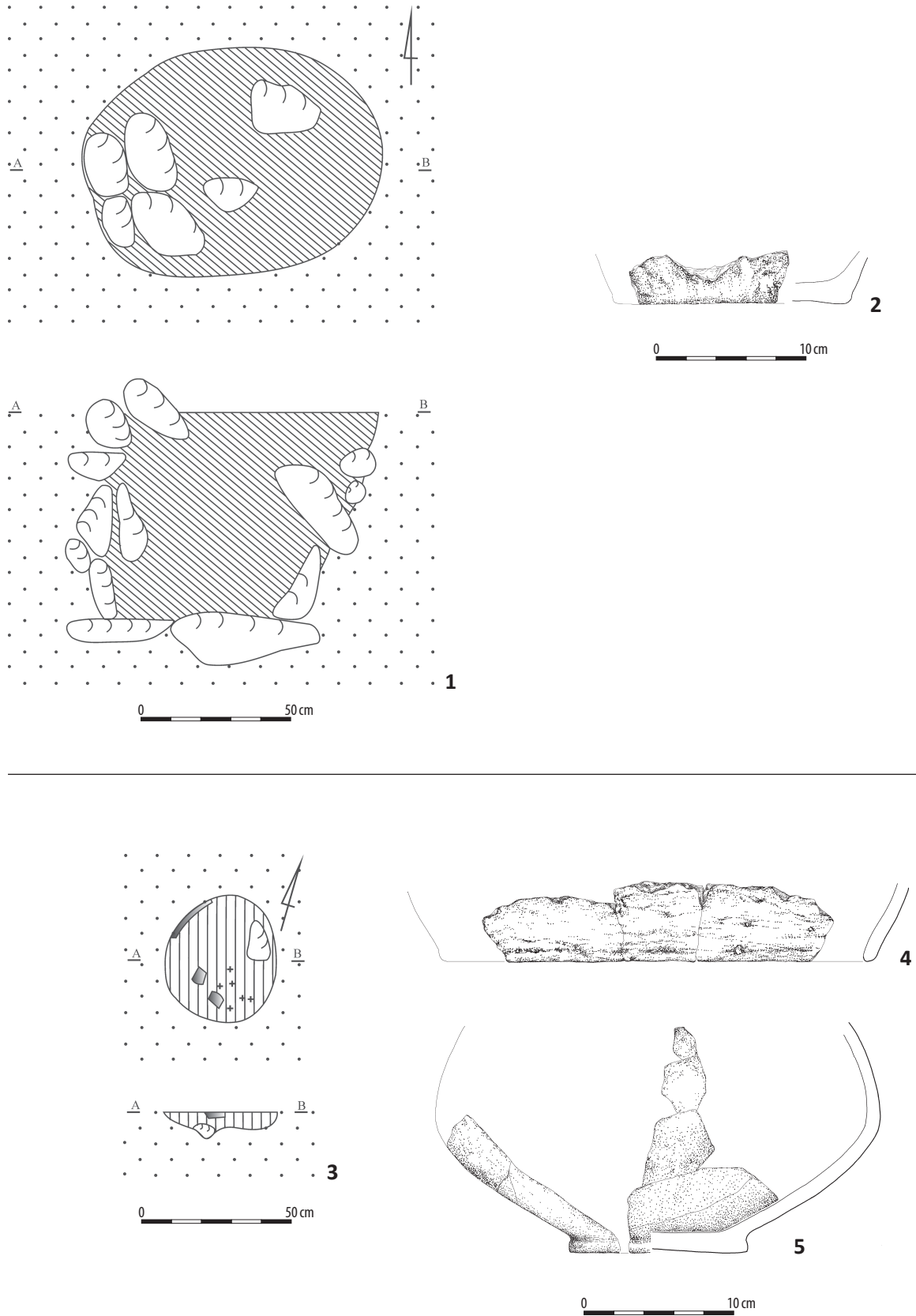
Ryc. 21. Kolonia Rychłocice stan. 1, pow. Wieluń, woj. łódzkie. 1–2: grób 170; 3–4: grób 179. 2, 4: glina.

Fig. 21. Kolonia Rychłocice site 1, district of Wieluń, province of Łódź. 1–2: grave 170; 3–4: grave 179. 2, 4: clay.

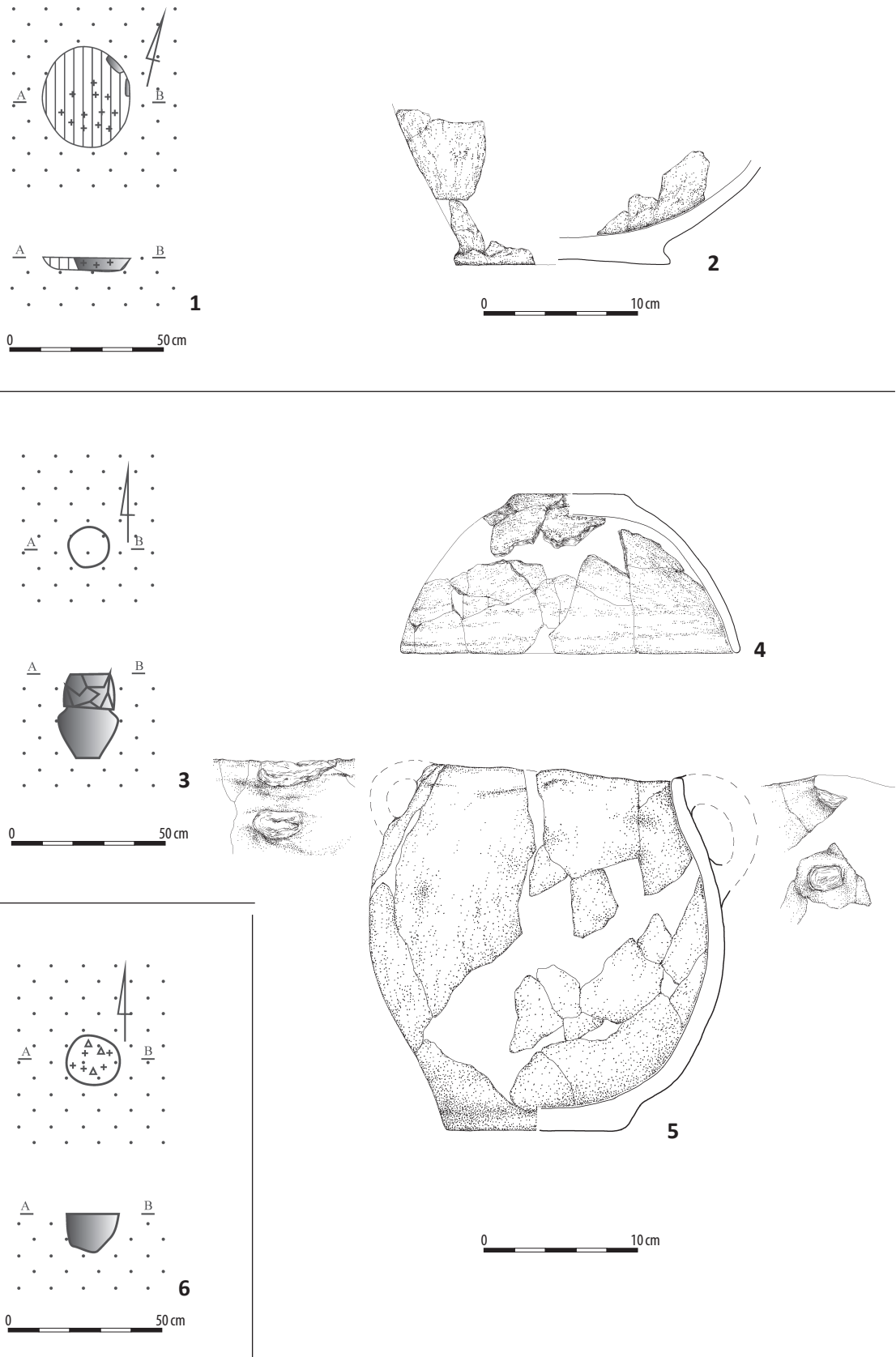
Ryc. 22. Kolonia Rychłocice stan. 1, pow. Wieluń, woj. łódzkie. 1-5: grób 194; 6-7: grób 200. 2-5, 7: glina.

Fig. 22. Kolonia Rychłocice site 1, district of Wieluń, province of Łódź. 1-5: grave 194; 6-7: grave 200. 2-5, 7: clay.

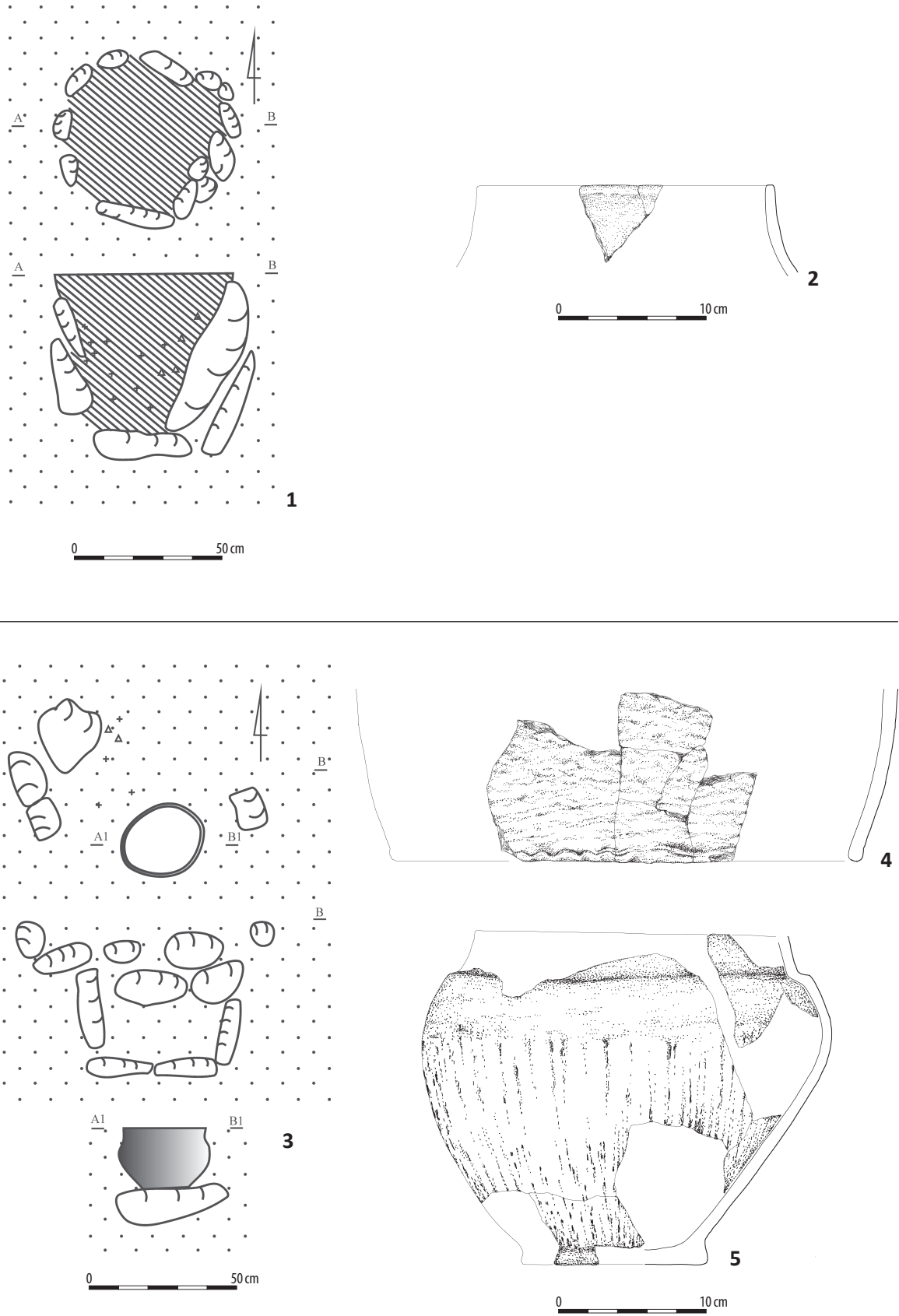
Ryc. 23. Kolonia Rychłocice stan. 1, pow. Wieluń, woj. łódzkie. 1-2: grób 205; 3-5: grób 215. 2, 4-5: glina.

Fig. 23. Kolonia Rychłocice site 1, district of Wieluń, province of Łódź. 1-2: grave 205; 3-5: grave 215. 2, 4-5: clay.

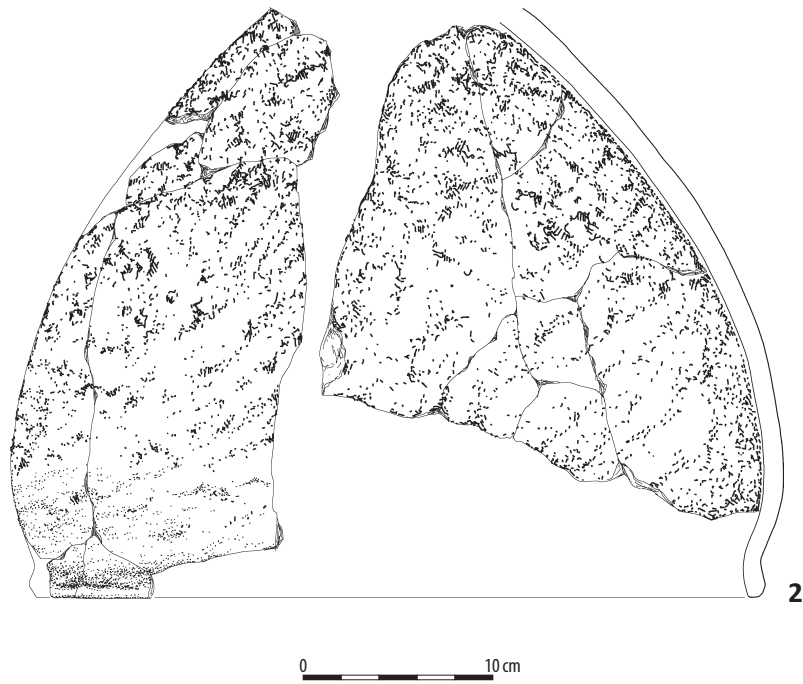
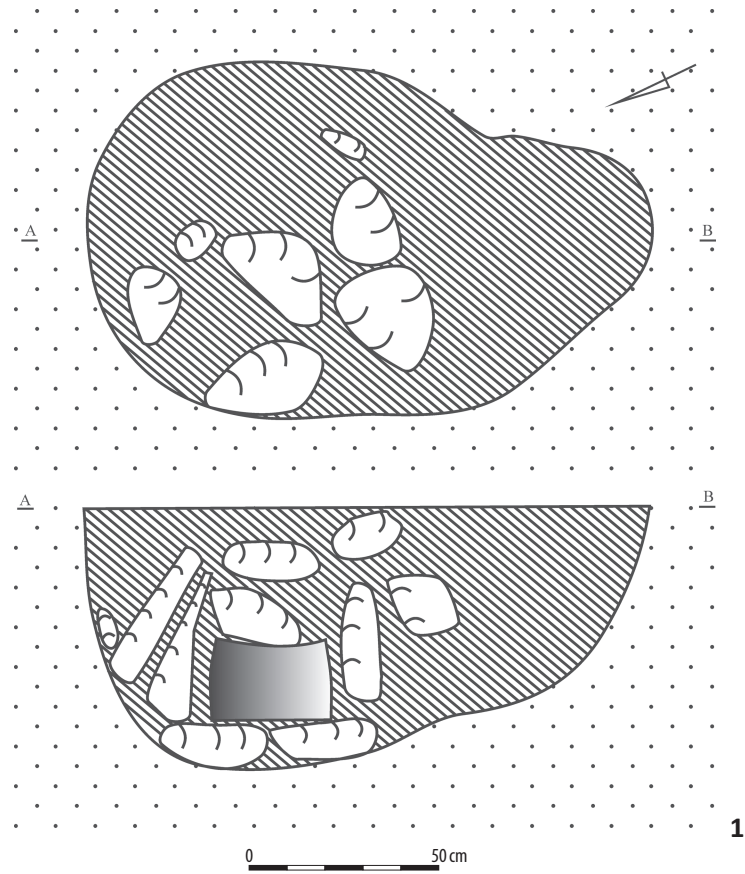
Ryc. 24. Kolonia Rychłocice stan. 1, pow. Wieluń, woj. łódzkie. 1-2: grób 216; 3-5: grób 221; 6: grób 222. 2, 4-5: glina.

Fig. 24. Kolonia Rychłocice site 1, district of Wieluń, province of Łódź. 1-2: grave 216; 3-5: grave 221; 6: grave 222. 2, 4-5: clay.

Ryc. 25. Kolonia Rychłocice stan. 1, pow. Wieluń, woj. łódzkie. 1-2: grób 224; 3-5: grób 232. 2, 4-5: glina.

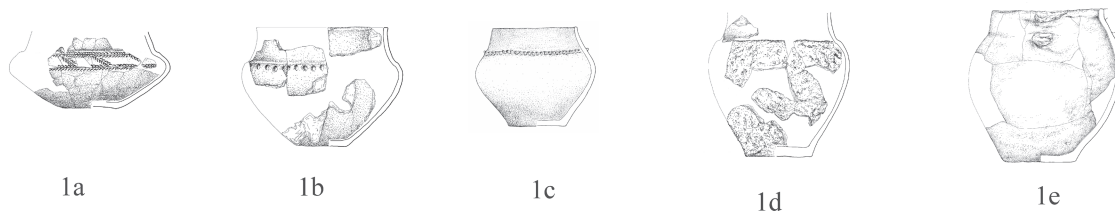
Fig. 25. Kolonia Rychłocice site 1, district of Wieluń, province of Łódź. 1-2: grave 224; 3-5: grave 232. 2, 4-5: clay.

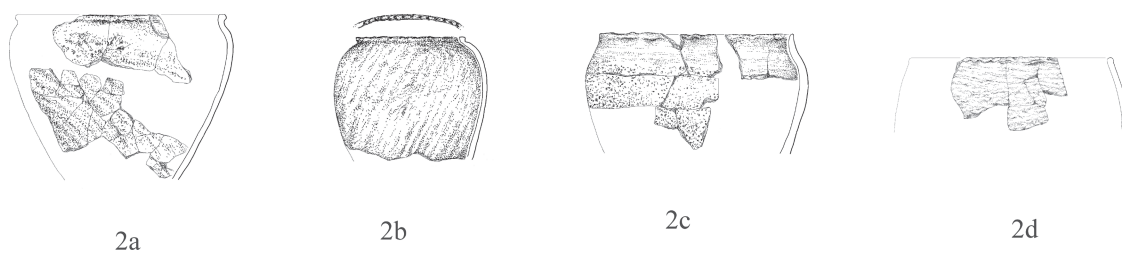
Ryc. 26. Kolonia Rychłocice stan. 1, pow. Wieluń, woj. łódzkie. Grób 233. 2: glina.

Fig. 26. Kolonia Rychłocice site 1, district of Wieluń, province of Łódź. Grave 233. 2: clay.

grupa 1

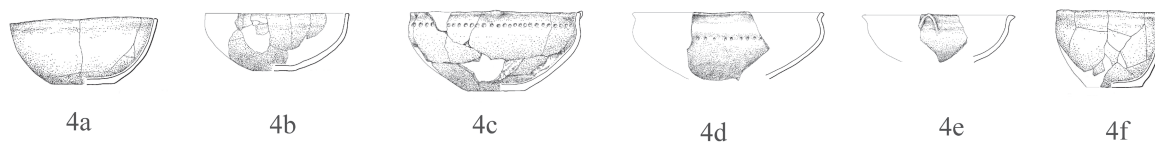
grupa 2

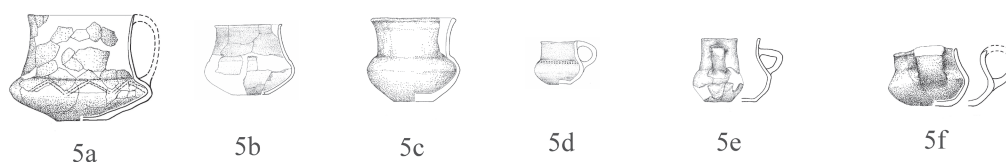
grupa 3

grupa 4

grupa 5

Ryc. 27. Kolonia Rychłocice stan. 1, pow. Wieluń, woj. łódzkie. Klasyfikacja ceramiki kultury pomorsko-kloszowej.

Fig. 27. Kolonia Rychłocice site 1, district of Wieluń, province of Łódź. Classification of Pomeranian-Cloche Grave Culture pottery.